ISTORI

E

ΠΡΡΙΙΘΡϹΜΕ

ΠΡΡ

ΜΡΣΟΝΡΤΟΡΕΤ ΤΡ ΠΑΡΑ

ΠΡΕΙ

N. H. F.

ϹΤΥΠΥΡΡ ΠΡΕΙ ϹΟΦΡΡΙΣΡ „DRITP"

BUKUREϹT

ΝΡ ϹΤΥΠΡΤΟΡΕΤ ΤΡ ϹΟΦΡΡΙΣΡ

1886

REPUBLIKA POPULLORE E SHQIPRISE BIBLIOTEKA KOMBETARE TIRANË

BKSH

BKSH

BIBLEJCTEKA KOMBETARE - TIRANE -

ISTORI

E

ΠΕΡΓΙΘΕϹΜΕ

ΠΕΡ

ΜΕΣΟΝΕΤΟΡΕΤ ΤΕ ΠΑΡΑ

ΠΡΕJ

N. H. F.

REPUBLIKA POPULLORE E SHQIPERISE BIBLIOTEKA KOMBETARE TIRANE

BKSH

ϹΤΥΠΥΡΕ ΠΡΕJ ϹΟϘΕΡΙΣΕ „DRITE“

BUKURECT

ΝΕ ϹΤΥΠΕΤΟΡΕΤ ΤΕ ϹΟϘΕΡΙΣΕ

1886

BKSH

ISTORI E ΠΡΚΓΙΘΡϹΜΕ

ΠΑΚΡΘΡΝJΕ

Istorija na pefέn jέten' ε ɲúnerat' ε ɳεriut.

Ηεriu qe qemoti ka kerkúare péɳen' ε fáres' se tî. Ne ɳe kohe, qe s' dij farε ç' eϭte, ku ɡέndεte, ç' jane ató, qe ϭεh mε syt' ε tî, ɗε ahεrε mundohεj ɳεriu ɲer te ɡέture nga εrɗi mbi ɗê! Kómbεt' ε vjέtere ne keté ɲune kane vrare ϭume méndjεne, ɲó ne t' έpete, ɲa noɳê drite ne dore, ε ɲa noɳe ɡurme ɲerɲara; andáj sicili ka nɡízure ɳe ɲepaλe ne tfaqjεt te ɳεriut.

Sot-ɲer-sot drítat' ε diturise trεgojne fáqεza, ε ɗone sε ɗεu eϭte coɲe ɲεj díελit, ε ɳe yλ nga ɡiɗ' yjt' ε ɲanémure ne haɲesiret ɲa ane. Ç' do ɡe q' eϭte mbi ɗεt uɲuaλ nga ɗεu: ajó

fuqí qe beri ɲe mbime, ɲe lulɛ, ɲe krimp a ɲe zok, beri ãɛ ɲɛrine.

Θote ãɛ-trɛgoɲa qe ãɛu undepua ɛ upernde-pua ɕume hɛre gɛr sa vu ciɲe ɛ uje, pasɟáj dúaλe bímerat' ɛ káfɕete, ãɛ ɲɛriu doλi mê se fundi ne ãɛrrat te pastajmɛ te ɲembeãjɛta; pô sado qe kjo pun' eɕt' ɛ pasdajmɛ, ãɛ ɲɛriu ka dale mê se fundi, ɛ mê pare ɲɛriut ãɛu kiɕtɛ disa fare kafɕeɕ, prap' eɕte ɕum' i vjé-tere ɲɛriu mi ãɛt mɛ míjera, ãɛ mbasɛ mɛ mi-liune vjɛt.

Иɛri-trɛgoɲa pefén qe ɲɛriu nuke qê qe krɛji i mbarúare, po iɕ kafɕe ɲer mbroð se giðaɕ. Keté ɛ ɕóheme fáqɛza, sɛ ɲɛriu dukɛ écure nd' uðet te mbroðesise, ka lene me ç' do çloðjɛ ca ɕoke, qe mbajne ãɛ sot até vent ɲa túndure. Ne ɕenditçim fáqɛn' ɛ ãɛut, dote gɛj-me ɲɛres t' égere, qe na pefɛjne ç' ka qene ɲɛriu.

Sot díhɛte qe giðesija eɕte ɲa ane, ãɛu i tere ɲe druãɛ, ɲɛriu ɲe drúãɛz' ɛ drúãɛse. Si ubene giðe gérrat' ɛ natúrese aɕtú ãɛ ɲɛriu, q' eɕte ɲe ɲga giðe káfɕet' ɛ ãɛut. Ilô ãɛ fjal' ɛ te vjéterɛt s' eɕte per te héãure poɕte, qe kane ãene: Ç' do ge eɕte tɛ ɲɛriu. Sɛ vertét giðe

ç' eɢte ne naturet, eɢte tɛ ŋɛriu. Eãé mendj' ɛ maãɛ qe ngrɛhu ɲiãesine tɛ ŋɛriu dúkɛte fáqɛza.

Iiô kur ãɛmi ŋɛrí, qeλojme ŋɛrin' ɛ mbarúare, qe ɢpírtin' ɛ ka te lartesúare, méndjɛne te xbukurúare, zémerne te qepúare, ãɛ vɛtedíjene te çqúare.

Istorija te pake kohe na pefén nga ɲiãe jɛt' ɛ ŋɛriut, qe ka ɢkúare ɲɛr me sot, koh' ɛ par' eã' ɛ ɢume eɢte n' ɛpesire; p' andáj koh' ɛ qenjɛs' se ŋɛriut ndáhɛte me dy : koh' ɛ padíture, q' eɢt' ɛ ɢume, ãɛ koh' ɛ istorise, q' eɢte aferó ɛ katre mije vjɛçɛ.

S' ɛ dime ŋɛriu si mori uãe mbroũ, qyɢ ubene ɲúherate, si xbuti káfɢete, qyɢ ɲeti fiλ' ɛ mjɛɢterivɛt ɛ te diturivɛt; po kaqe ɲe dime qe kiɢ uãe-pefɛŋes se pari káfɢete. Vertét nga folɛt' ɛ nga ɢtrófkat' ɛ tyrɛ munt te mîr mesimɛ ɲer te bere ɢtepí ã' ajý si ató; dukɛ pare mízat' ɛ ãɛut, mîr vɛɢ sɛ udaɢka pojtjɛ mɛ ɢokerí ɛ mɛ qɛvɛrí ɛtj.

Vɛç kesáj ŋɛriu ne naturet te tî kiɢ ŋe drite te maãɛ, qe s' ɛ kiɢ ɛ s' ɛ ka tjátere kafɢe mi ãɛt, do-mɛ-ãene méndjɛne, pas asáj kiɢ ɛ ka kurdohɛre ɲer uãe-refɛŋes nɛvójene.

Iiɛriu ɛ ãame ɲɛtke qyɢ doλi mbi ãêt. Sot-

ɲer-sot gidɛ ɳérezite ndáhɛne me ɲɛse fare : 1. te bárdete, q' u done te Kafkasit, dɛ atá jane ɲo-dua gid' Evroɲjánete, dɛ ɠume t' Asise; 2. te vérdete, qe dúhɛne fáret' ɛ Mongolit, dɛ atá jane Kínasite, Tatárete, ɛtj.; 3. te zɛste qe jane n' Afrik' ɛ n' Oqɛaní; 4. te kuqerɛ́ɠmete, qe jane n' Amɛrrike; 5. Maλajiɲte, qe jane te muɠkeλýɛre, dɛ jane ne buzet te dɛtit ɛ ne nisírrat te júges' s' Asise.

Te bárdete ndáhɛne me dy : 1. Sémasite, qe kane ɲe fare guhɛ, ɛdé atá jane Arábet' ɛ Israiliɲte; 2. Arjánete, qe jane ndare ɲga mɛz' i Asise, ɲɛj málɛvɛt te Hɛrsise, ɛ t' Afganistanit : atá jane Híndasite, Hérsete, Oqipetárete, qe jane bijt' ɛ Hɛλásgevɛt, Grékerite, Aatínete, Oqɛhte, ɛ gid' Evrópasite.

Peɲ' ɛ gúhes'se ketyrɛ eɠte Sanskríɠtɛja. Te vérdete dúhɛne dɛ Turane, dɛ guhet' ɛ tyrɛ qúhɛne Turánasɛ, dɛ sadó qe jane femije me vɛthɛ, u ɲgajne gúhevɛt t' Arjánevɛt. Andáj dúhɛte sɛ ɳeriu ka dale te párene hɛre ne malɛt te Hɛrsise, qe dame.

Tuha te párene hɛre ka qen' ɛ pake, pasdáj eɠte ɠtúare. Oume hɛre ɲe guhe eɠte ndare me ɠume, si guh' ɛ Hɛλásgevɛt, q' eɠte bere

Gqíp, Grɛqíst, Latiníst, ðɛ Latinístja este ndare, ɛ este bere sojɛ Frenpístɛja, Italístɛja, Spaɲolístɛja, ɛtj. Bɛ ŋga ŋe hɛre sume puhe kane bere ŋe dukɛ perzjɛre, si Inpilístɛja, q' este bere dukɛ perzjɛre Latinistja mɛ Qɛltístɛne ðɛ mɛ Tɛrmanístɛne.

Fáret' ɛ tjɛra ðɛ púherat' ɛ tyrɛ jane sume pâs.

E par' ɛ pide mbroðesise este puha, q' ɛ çquan ŋɛrine ŋga káfsete, ɛ dyta jane skróŋate, q' ɛ bejne ŋɛrine te díture ɛ te mbarúare.

Istorí ɛ pɛrpíðesmɛ ðúhɛte istorija, qe trɛgón pide po ðua ŋɛrezine, ðɛ ndáhɛte me tri cope : istorí ɛ vjétere, qe trɛgón kóhen' ɛ pare ŋga ató kóhe, qe dime, ðɛ mbarónɛte me 476 pas Kristit; istorí ɛ mɛsmɛ, qe trɛgón ŋga 476 pɛr me 1500 p. K.; istorí ɛ fúndit este ŋga 1500 ɛ tehú.

Istorí ɛ vɛçmɛ ðúhɛt' istorí ɛ ŋe kombi a ɛ ŋe mbrɛterijɛ. Jɛte-skroŋe ðúhɛt' istorí ɛ ŋe ŋɛriu.

KRYE E ΠARƤ

—

ISTORI E VJETƤRƤ

Istorí ɛ vjɛ́tere ɢkruan atá kómbɛt' ɛ vjɛ́tere, qe jane mê mɛ ɛ́mere. Atá jane Kínasite, Híndasite, Finíkasite, Israiliŋte, Babiλónasite, Asiriŋte, Míđete, Πɛ́rsete, qe jane t' Asise; Eɡýɲtete, Karqiđónasite, qe jane t' Afríkese; Grɛ́kerɛt' ɛ Románete, qe jane t' Evróɲese.

Ηɛ́rezit' ɛ Evróɲese, qe jane kaqe te ndritúare sot, ahɛrɛ íɢine t' ɛ́ɡer' ɛ farɛ te ɲa deɡúare.

I

Kínasite

Kínasite jane ŋe komb' i mađ ne anet te juɡelíndjɛs' s' Asise. Ky komɲ ka qene ɡiđeŋé i ɲa ɲerzjɛre mɛ te tjɛ́rete, đɛ eɢte nɡa far' ɛ Monɡólevɛt. 3000 ɲe. K. ɲerméndɛte ŋe mbrɛt i tyrɛ, q' ɛ quajne Fuh, đɛ 2250 ŋe tjátere, q' i đone Jáɢ. 500 vjɛt ɲe. K. eɢte filosóf' i tyrɛ Komfuçua, q' u ka bere bɛ́sen' ɛ nómɛte. Kínasite ɡéndɛne đɛ sot si qɛne 4000 vjɛt mê ɲare, đɛ kane até qytɛterí, ató zakonɛ, ɛ até

bɛse; si ɗɛ até ɡuh' ɛ ató ɢkroŋa, qe kíɢine ɗɛ ne kohet te ɲare. Ne lindjɛt te Kínese eɢte oqɛani, n' anet te júgese jane Himaλájate, qe jane mê te mbɛɗɛŋt' ɛ málɛvɛt te ɗɛut, nga ɲɛrndimi jane málɛt' ɛ Bɛlurit; vɛtem nga vɛriu eɢt' ɛ ɲerzjɛre Kina mɛ Tatarine. Andáj Kínasite kane bere qemoti mur te ɡate n' ate vent. Ajý mur ɡéndɛte ɗɛ sot ɛ eɢte m'ɛ maɗ' ɛ ɲúnevɛt, qe ka bere ŋɛriu.

Kínasite kane ɲásure lúftera ɢume mɛ Tatárete. Mbrɛti qe mbrɛterón sot ne Kine eɢte nga femije Tatari, ɛ cila ka múndur' ɛ ka mare Kínene 600 vjɛt mê ɲare. Me 1840 leftój Inɡiltɛra mɛ Kínene, ɗ' ɛ mundi ɛ i mori ca limanɛ. Me 1860 leftój Franca ɗɛ Inɡiltɛra baɢke Kinene, ɗ' i vane ɡɛr ne Πɛqín. Kina sot eɢte ŋe mbrɛterí ɛ maɗɛ nd' Así, ɛ Kínasite jane afró 400,000,000 ŋɛres; ɲô jane ɲas se ɡiɗaɢ.

II

Híndasite

Híndasite jane ŋe komɲ i vjétere si ɗɛ Kínasite. Qemoti flísine ŋe ɡuhe qe ɗúhɛte Sanskriɢtɛ; ajó ɡuhe sot' eɢt' ɛ vdékure, ɛ s' flí-

tɛte, vɛtem ne ca te ɢkrúara ɲéndɛte, ã' ajó eɢte mem' ɛ ɲúhese ɢqiɲ, Grɛqíɢt, Aatiníɢt; nga kjo ãúhɛte qe Hɛλásgete, qe jane áterite t' ane, dúaλe nga Hindi.

Híndasite kane pásure Bráhmene, ãɛ mê pasdáj Búdene, q' u kane bere bɛs' ɛ nomɛ, q' i kane ãɛ sot; po ne Hint ka ãɛ ɢume Myslimane taní. Híndasite jane pas si Kínasite ɛãé m' ɛ ɢum' ɛ Híndit eɢte nene Inglitérene, jane 250,000,000 ɲɛres. Hindi iɢtɛ indare ne ɢume mbrɛterirra, qe qúhɛne Raxa, te cílat' íɢin' armikɛ ne mɛst te tyrɛ; andáj Hindi ka rene afró ɲiãeɲé ne dore te huaj. Hindi ka ãɛ ɢume kamjɛ ɛ ãê fort peλór.

Ho Klímen' ɛ ka te rende Hindi, ɛ lum' i Hindit, qe qúhɛte Ganz, ben ɢume baltake ɛ çpik Kolérene.

III

Egýptete

Egýptete jane komp i vjétere. Egypta ka lúmen' ɛ Nilit qe dɛl kur bjɛne ɢirrat' ɛ ɢume ne mɛst t' Afríkese, ãɛ ujít ɲiãe véndine. N' Egypte kane mbéture qe nga te vjéterit Hira-

míðɛte, qe jáne te bera mɛ gure te mbeðéɳ, ne funt te gera ɛ ne kryɛt mɛ maje, jane te larta nga 200 gɛr me 800 kembe, brenda kane te ndara, ðɛ ne tô vínine te vdékurite nga te mbeðɛɳte, dukɛ baʎsamósure; atá géndɛne ðɛ sot, ðɛ qúhɛne múmjɛ.

Egyptet' ɛ móçim bɛsónine káfɛete : si Krokodil' ɛ Nilit ɛ si kane q' i ðóɛine Ap, ɛtj. Hrífterite kíɛine diturin' ɛ pake t' ahérɛimɛ, ðɛ te tjérete íɛine te ndalúare nga mesimi.

Mbrɛt' i par' i tyrɛ ðúhɛte sɛ qɛ Mináj, 2188 para K.; pasdáj eɛte mɛ émere Sɛsostri; pas atí eɛte ndare Egypta ne dymbeðjɛte mbrɛterirra; ɳeri nga te dymbeðjétete, qe ðúhɛte Hsamitiho, i mundi te piðe ðɛ ube mbrɛt' i Egýptese. Si vdíq ky, mbrɛterój i biri Nékoja, ðɛ pas atí i bir' i tija Hsami me 594 para K.; pas atí ibiri Apri; pô Apri si umúnt nga mbrɛt' i BabiʎónesE, qe ðuhɛj Nabokoðonosor, ɛðé sɛpsé zuri miqesí mɛ te húajte, jù merzít génjɛse, ð' ɛ nxúap' ɛ vune Amasne, icili iɛ ɳe nga te páret' ɛ uɛterise, me 563 para K. ð' ajý ɛ vrau pasdáj Aprine.

Ne ketó kóhera Grékerite kíɛine miqesí mɛ Egýptene.

Πas Amasit hiƿi ne front i biri Πsaminiti. Ne ditet te ketí Kambisi, mbrɛt' i Πɛrsise, mundi Eɡýƿtene, ð' ɛ vû ne dóre me 525 ƿara K.; ɛ mbajti ɡɛr sa ɛ mori Alɛksandr' i mað i Maqɛðonise me 341 ƿara K. Mbrɛterí ɛ Eɡýƿtese ƿojti 1600 vjɛt.

Θúhɛte sɛ 1800 vjɛt ƿara K, Eɡýƿtene ɛ zune ca tufe baríŋɢ, ð' ɛ mbajtne 500 vjɛt, dukɛ mundúare ɡénjɛne fort; mê se fundi ɡenja ngriti kryɛ, ðɛ i ƿerzuri.

Eɡyƿta ndahɛj me tri coƿe: Eɡyƿt' ɛ ƿoɢtermɛ, ɛ cila iɢ n' anet te dɛtit, Eɡyƿt' ɛ mɛzit, ðɛ Eɡyƿt' ɛ larte. M' ɛ mir' ɛ tyrɛ eɢte Eɡyƿt' ɛ ƿoɢtermɛ.

N' Eɡyƿte ɢi ɛ debore s' bijɛ; andáj, te mos kiɢtɛ Nile, dot' iɢ ɛ ɢkrɛt' ɛðɛ́ ɛ ðate.

Θúhɛte sɛ ne kohet te vjɛ́tere kane mbrɛterúare 30 femije mbrɛtreɢ n'Eɡyƿte. Mê te ndjɛra kane qene ɛ kátreta, ɛ dymbeðɛta, ɛ tɛtembeðɛta, ɛ nentembeðɛta, ð' ɛ ŋezɛt ɛ ɡáɢta.

Mbrɛ́terit' ɛ Eɡýƿtese qúheɢine Firaune. Πô ƿúnerat' ɛ mbrɛteris' ɛ te kombit i kíɢine ɡiðeŋé ne dore ƿríflerite.

Ne kohet te femíjes' se kátrete jane bere ƿiramíðɛte. Ne kohet te femíjes' se dymbeðɛte ka

mar' Egypta ϭume vendɛ t' Afrikes' ɛ t' Asise. Ne kohet te femijes' se trɛmbeðɛte kane hyre bariɲte, qe ðame, te cilete iϭine Arabe ng' Asija, ɛ u ðóϭine Hyksos.

Amosi, q' iϭ nga femij' ɛ tɛtembeðɛtte, i debój arábete, ðɛ nga fis' i atí Totmosi mori Arabine.

Sɛsostri iϭ nga femij' ɛ nentembeðɛtte. Ky pat mare Arabine, Hɛrsine, Hindine, Asin' ɛ vógele, ð' andéj uhoð n' Evrope.

Egýptasite ndáheϭine me ϭkaλɛ: ne ϭkaλet te pare iϭine Firaúnete, ne te dýtet iϭ prifterija, ne te trétet iϭin' uϭetárete, pas atyrɛ trɛgetárete, pas atyrɛ bújqite, pasdáj bariɲt' ɛtj. Keϭtú iϭtɛ ðɛ ne Hind ɛ ne vendɛ te tjɛre qemoti.

Egýptasite vɛç káfϭevɛt, qe ðame, i fáleϭine ðɛ Ozirit ɛ Ozit: Oziri iϭ díɛλi ðɛ Nili, Ozi iϭtɛ ðɛu peλór i Nilit.

Ckróɲat' ɛ Egýptese iϭine fytýrat' ɛ káfϭevɛt, q' i pɛjme ðɛ sot te ϭkruara nde gure, te cilete ðuhɛne Ovɛliske, ðɛ ϭkróɲate ðúhɛne Jɛroglífɛ.

Egýptasite kíϭine nom fort te mire, ðɛ i kane

bere ɕerbɛse te maðɛ dituris' ɛ urtesise ne kohet te tyrɛ.

Has Alɛksandrit, q' iɕ Ɋqipetár, ɛ pas Itolɛmɛnɛt, Egypta, dukɛ ɕkúare nene Roman' ɛ nen' Arab' ɛ te tjɛre, ra prape ne dore ɕqipetari: ɛ mori Mɛhmɛt-Aliu.

IV

Finíkasite

Finíkasite pínine ne buzet te dɛtit te Sirise n' Así; me 2800 para K. Finíkasite qɛne te párete ne trɛgetí; qytét te pare kíɕine Tírone. Ky komp eɕte mɛ émere ne dɛt, anijat' ɛ tî vínine kudó. Finíkasite até kohe kíɕine dɛne ðɛ trɛgetine ɛ ðɛut ne dore. Nga do qe vínine, bénine qytɛtɛ te tyrɛ ɛðé zínine vent. Ɋume svrɛɕ kíɕine zene vent ðɛ ne Grékerí, po pasdáj si psúane Grékerite svrɛɕ trɛgetine, i perzune. Qytɛti mɛ émere qemoti, qe ðuhɛj Karqiðone, i cili iɕtɛ tɛk eɕte sot Tynisi n' Afrike, qɛ bere pɛj Didónese, q' iku nga Finiku si i vrau te ɕoqn' i veλáj i sáj Higmalioni me 860 para K.

M' i par' i qytétɛvɛt te Finíkut iɕtɛ Sidoni, bere me 1900 para K. ðɛ Tírua me 1640.

Finikasite kíɕine mape Siqɛline, pas asáj uhoðe ne Spaɳe, q' atjé ɡene ɕum' ɛrɡént; vane n' Inɡiltɛre, ne Γɛrmaní ɛtj.

Γɛr me 600 vjɛt para K. dɛti iɕtɛ ne doret te tyrɛ, ðɛ vɛç atá múntnine te bénine úðera te larga ne dɛtt. Ketá qɛne ɳɛres fort te xɡúare ðɛ ɕume te díture pas asáj kohɛ. Finíkasite kíɕine qɛvɛrí ɕume te líre, vɛç Higmalioni undóð i pa bɛs ɛ i éger' ɛ mundoɳes.

Kamj' ɛ tyrɛ u beri pas ca kohɛ armíq ɕume, me 717 para K. mbrɛt' i Asirise, SaÂmanasari ɛ vu ne dore ɡiðe Finikne, vɛç qytɛtit te Tírose. Has kɛtí ɛ mori mbrɛt' i BabiÂónese, Navokoðonósori, dukɛ qɛrðúare 13 vjɛt Tírone; pô kur ɛ mori, s' ɡeti ɳɛrí, sɛ kíɕine váture ne ɳe nisí; atjé bene qytét te ri ðɛ ɛ qúajtne prapɛ Tiro. Ho ðɛ ky qytét upríɕ kur ɛ móri Alɛksandr' i maðˉ me 333 vjɛt para K., ðɛ ɳérezite, qe ɕpetúane nga vrasja, ubene rober.

Finíkasite bɛsónine ɕume pɛrendirra, m' i maði iɕtɛ Baali. Hɛrendivɛt u ðépnine ɕume hɛre ɳɛres, si ɡiðe ɲo-ðua béset' ɛ para.

V

Babiλónasite

Babiλónasite píjine ne mɛst te dy lumeɳɛt, te Tigrit ãɛ te Fratit.

Nɛmruti ɛrã ŋga Arabija mɛ ɕum' uɕterí, ãɛ mori Babiλónene. Hasdáj Babiλónasite pɛr me 2060 vune ɕumɛ vendɛ ne dore; po pas ca kohɛ i vû ne dore mbrɛt' i Asirise Nínoja ãɛ ubene Asirínɳ. Babiλónasit' u fáleɕin' yjɛt, díɛλit, hénese; prífterit' ɛ tyrɛ ãúheɕine Halãéɳ; ãúhɛte sɛ ketá Halãɛɳte kane pɛ́ture hé-ren' ɛ pare te párat' ɛ dituris' se qiɛλɕkróɳese.

VI

Asiriɳte

Asirija iɕtɛ pertéj Tígrit. Te páret' ɛ Asiriɳɛt íɕine trima, ãɛ bene ɳe mbrɛterí te maãɛ, q' ɛ qúajtne Asirí.

Nínoja, si ãone ca, a i ati i tî Asuri, si ãone te tjɛre, ɛ beri keté mbrɛterí ãɛ kryɛ qytɛtn' ɛ saj Niníve me 2000 para K. Has vdékjɛs' se ketí mbrɛterój ɛ ɕóqeja Sɛmirama mɛ émere.

Semirama la Ninóvene, ε cila iϑ áfere Musulit, q'eϑte sot, beri Babilónene kryε-qytét, q'iϑtε ne te dy anet te Fratit; Babilona iϑ ε maδε, ε pásure, ε búkure δε qendr' ε trεgetise n' ató kohe. Asiriqt' ahεrε kíϑine Hεrsine, Kafkasine, Tyrqistane, Afganistane, Híndine.

Semirama ε ϑtoj εδé ε xbukurój fort mbrεterine, pô mê se fundi ε vrau i biri Ninia.

Ninia mε te ndéqure ne fránt te s' émese, zû mapezite; triδjete barqε te pasdajmit' ε tî ndoqne gúrmet' ε tija ne mapezí. I fundit, qe δuhεj Sardanapal, εrδi me qe ϑkalε, sa uvéϑ mε roba graϑ; te paret' ε uϑterise mê s' muntne te durónine, δε i vune zjape, ε doqne mε piδe fron ε mε piδe ç' pat me 875 para K. Ca δone qe pa ϑtrengím, ε uhód vete ne zjart mε piδe gen' ε tî. Kjo mbrεterí vatε 1200 vjet.

Has dyzét vjet luftε ne mεst te tyrε ubé mbrεteri ε rε ne Babilone. Nga ketá mbréteret' ε dyte eϑte mε émere Salmanasari, qe priϑi Israilinte; i fundit eϑte Nabokodonósori, qe 600 vjet para K. muar Finíkne, Egýptene, ε te tjére vendε, ε beri ne mbrεterí qe nga Nili, gεr nε Tigri. Ky i priϑi se piδaϑ piδe faret' ε

Israilinɛt ðɛ permbysi qytɛnt' ɛ tyrɛ, Jɛrusalimne, ðɛ giðe Israilinɛt' i beri rop.

Me 555 para K. ðɛ kjo mbrɛterí ɛ maðɛ, si ðɛ ɛume te tjéra, umúnt ɛ umuar nga Qyrua i mað, mbrɛt' i Hɛrsise.

Baltazari, q' eɛte mbrɛt i fundit, umbýâ ne Babiâone, qe kiɛ murɛ te forte, te cílet' i kiɛ bere Sɛmirama.

Θone sɛ Qyrua prɛu lúmen' ɛ Fratit, ðɛ nga vrima qe ɛkontɛ lumí kaâi uɛterine ne qytét.

Ne Babiâone íɛine ðɛ kópɛtɛt' ɛ várture, qe kan' ɛmre n' istorít, te cílet' íɛine bere pɛj Nabokodonósorit.

VII

Karqiðónasite

Karqiðona ne kohet te vjétere qɛ ŋe qytét mɛ émere n' Afrike, q' ɛ kiɛ ber' ɛ motr' ɛ mbrɛtit te Finikut Didona me 880 paraK. Ky qytét mori ɛume fuqí ɛ vû ɛume vendɛ nen' úrðere; me se fundi beri tri lúftera te tmɛpúara mɛ Románete, pa umúnt syrɛɛ. I par' i uɛteris' iɛtɛ Anibali, q' i priɛi ɛume hɛre Románete.

VIII

Israilinte

Israilinte bɛsónine ne Hɛrendí ãɛ énnejte ɛ te dergúarit' ɛ saj. Hɛrendija beri giãe ç' jane ne gaɛte dit; beri ãɛ nɛrine eãé ɛ quajti Adám eã' ɛ vuri ne papajset. Nga brin' ɛ Adamit duaλ Hɛva. Te dy Zoti i vû ne papajse ãɛ i porsiti qe te hajne nga giãe ç' kiɛ, vɛç ne fare pɛmɛ. Djaλi i djaλezój, eãé hangre nga pɛm' ɛ ndalúare, ãɛ Zoti i perzuri nga papajsa. Adamn' ɛ krɛu Zoti me 3084 para K.

Adami mɛ Hévene bene femije. Te bijt' ɛ Adamit ubene pik se pari fajetore; sɛ Kaini vrau te veλane Abɛle nga nakari.

Hérezite bɛsónine ɛ depónine Zotne se pari; pô pasdáj ɛ hapúane ãɛ zun' uãe te prape. Nóɛja, q' iɛ i par' i tyrɛ uqá tɛ Zoti, ãɛ Zoti ɛ mbulój fáqen' ɛ ãɛut mɛ uje me 2328 para K. Giãe bota umbýne, vɛç Nóɛja mɛ atá q' ɛ bɛsónine hyri n' anijet, q' ɛ beri mɛ úrãerit te Zotit, eãé ɛpetój nga mbytja; anija pas ca dit, si uhoqn' újerate, qendrój ne malt t' Araratit n' Armɛni.

Nga te trɛ djɛmt' ɛ Nóɛse ube se riɕ far' ɛ ŋɛriut, ɛ uɛtua; Te trɛ djɛmte iɕine Hami, Sɛmi, Jafɛði. Jafɛði ðɛ fis' i tî, vatɛ n' anet te vɛriut Sɛmi ne pɛrendímt t' Asise, Hami ne vɛrít t' Afríkese.

Abrahami nga far' ɛ Sɛmit 1942 pas Adamit iku nga Babiλona pɛj ligesis' ɛ pɛj mundimit, q' i bentɛ Nɛmruti, ðɛ ɛrði ne Hanaân; Zoti per te ŋóhure zémeren' ɛ Abrahamit, i ða t' i ðɛrtɛ te bipe. Abrahami pa pertím zû tà ðɛrtɛ djálene pas úrðerit te Zotit; po Zoti i dergój Abrahamit mɛ éngeλit ŋe daɕ ne vent te djalit, ðɛ ðɛri daɕn' ɛ la djálene.

Abrahami kiɕ dy djɛm; Isakne mɛ Sárene, ðɛ Ismaile mɛ Agárene. Nga Ismaili dúaλe Arábete, nga Isaku Israiliŋte. Isaku beri Iakobne, Iakobi Iosifne ðɛ ŋembeðjɛte te tjɛre.

Josífi pa n' éndepe qe ŋembeðjɛte yj ðɛ hena ɛ diɛλi i fáleɕine; te veλézerite nga nakari geŋýene t' an' eðé ɛ múap' ɛ hoðe ne ŋe pus; Karvani ɕkój, ð' ɛ nxúape uðetárete, pa ɛ múape ne Egypte. Atjé ubé i mað, soλi pasdáj ðɛ t' an' ɛ t' émene ðɛ te veλézerite, q' u fali fajne, q' i kíɕine punúare. Endepa doλi sɛ i vane gið' ɛ jùfale.

Israiliŋte híqnine ɕúme te keqija nga Firaúnete, q' íɕine mbréterit' ɛ Eɡýptese.

ɕtjésete i kíɕine đene Firaunit qe do te lintŋe ŋe ŋɛrí n' Israiliŋ, qe t' i ɕpetoŋe. Firauni sa mɛɕkuj líntnine nga Israiliŋte, zû ɛ i vristɛ. Ne grua djálene qe poʎi ɛ qúajti Moisi, đ' ɛ hođi ne Nilt. Nili ɕkontɛ ne kopɕtit te Firaúnit; grát' ɛ Firaúnit, qe s' kíɕine djale, ɛ mbajtne; si upit ne ɕtepít te Firaunit, pasdáj mori kómbin' ɛ tî, đɛ iku; dukɛ héđure nga Afrika n' Así, dɛti uçá, đɛ i hapi úđene; Firauni i ra pas, đɛ hyri ne uđet te hápure, po dɛti umbýʎ đɛ ɛ mbyti mɛ ɡiđ' uɕterít. Moisiu i hođi Israiliŋte n' Así đɛ ɛrđe prape ne vent te tyrɛ 2373 pas Adamit. Keté đote Bjat'-ɛvjétere.

Pasdáj eɕte mbrɛt' i Israiliŋɛt Davidi mɛ émere, đɛ i biri Soʎomoni. Israiliŋte ɕume kohe qɛne me vɛthɛ, pasdáj i mori Nabokodonósori, pasdáj Pérsete, pasdáj hyne nene mbrɛterít te Románevɛt, đɛ uperhapne nd' Evrope. Ne kohet te Románevɛt doʎi Kriɕti nga Israiliŋte, đɛ pas sojɛ ɕerbetóret' ɛ tî perhapne Kriɕterimne đɛ Unɡiʎe ne bote.

IX

Hɛrsia, Miđia, Liđia

Hɛrsí quhɛj qemoti ŋe vent i vógele ndaj ménges' se Hɛrsise. Hasdáj ŋérezit' ɛ atí vendi ɛ xgɛrúane dukɛ mape véndɛt' ɛ fqíŋevɛt, ɛ dukɛ kđýɛre kómbɛte ne kombit te tyrɛ. Te páret' ɛ qytétevɛt te Hɛrsise íɛine Hɛrsɛpoja, Ekbatánate, Susa đɛ Hasargađa.

Hérsete bɛsónine q' i pari ŋɛrí, a at' i ŋɛrezise qɛ Qɛjumɛrđi, q' eɛt' ɛđé i par' i mbréterɛt te Hɛrsise. Nga Qɛjumɛrđi póđe gíđe ŋérezite đɛ mbréterit' ɛ pare te Hɛrsise, q' u đóɛine Hiɛdadjane.

Hérset' ɛ vjétere, pas fjálevɛt te Firdɛvsiut, q' eɛte vjɛrɛetor' i Hɛrsise, bɛsónine sɛ Zoti beri se pari ɛpírtin' ɛ méndjɛne, pasdáj zjape, érene, báltene đɛ újete. Mɛ ketó ngrɛhu giđesine mɛ ŋe hɛre, đɛ pa noŋe mundím. Hɛríu, ndonesé ubé ne funt iɛ krɛj i púnese ɛ m' i mbarúari se giđaɛ.

Has Qɛjumɛrđit, eɛt' i biri Sijamɛqi, qe ka leftúare mɛ ɛgersirat' ɛ eɛte vrare. Has atí eɛte Huɛɛŋgi, qe ka múndur' ɛgersírate, ka gé-

ture hékurine ɛ zjape, ka xbúture káfɛete ɛtj. I bir' i ketí Tahmurđi i ka ɛpene púnerate mbrođ ɛ i ka mbarúare. I bir' i Tahmurđit Xɛmɛidi ka bere fɛne ɛtj. Her dite te ɛenúaare vu diten' ɛ rɛ te vérese (Nɛvruze), per Zot dieλin' ɛ dritene, đɛ per lusjɛ xbavitjɛn' ɛ pírjɛn' ɛ vérese đɛ defrimne.

Ketó te giđa jane pepaλa, po pɛíhɛte ɲe ɛ vertɛte nder tô.

N' anet te vɛriut te Hersise iɛtɛ Miđia, qe mê pare qɛ ɲe cope nga mbrɛterí ɛ Asirise, pasdáj mbɛt me vɛthɛ, đɛ mbrɛt' i pare i saj đúhɛte sɛ iɛ Djókua; i bir' i ketí Frasti mori đɛ giđe Hɛrsine; i bir' i atí iɛ Qiaksari, i bir' i Qiaksarit qɛ Astiaji.

He i pare me Hersí, qe iɛ i bir' i se mótrese s' Astiajit, đɛ qe qɛ píture ndaj sojɛ. ungrít đɛ ɛpetój memeđene ɛ tj nga i uɲɲi, ɛ đukɛ xbríture até nga froni mori đɛ Miđine nen' úrđer' ɛ ubé mbrɛt' i Hɛrsise eđ' i Miđise; ketí mbrɛti i đone Qýroja i mađ 536 para K.

Liđia iɛtɛ ne kufít te mbrɛteris' se Qýrose, ɛ kiɛ mbrɛt Krísone, 560 para K.

Krisua iɛ fort ɛum' i pásure. He nga fiλo-

sófet' ɛ Grɛqise, q' ɛ ðóɕine Soλon, kiɕ vátu-re ne Liði tɛ Krísoja; mbrɛti i trɛgój ɲen' ɛ pláçkat' ɛ tî ðɛ i ða: „Kɛ pare mê fat-barde sɛ mua ne bote?“ Sóλoni jùnerɲéq ɛ i ða: „kupekúɕ s' eɕt' i lúmture nerɲara vdékjɛse.“

Has pake kohe Qyrua leftój mɛ Krísone, ɛ mundí ðɛ ɛ vû mi ɲe stave drúɕ, ɛ ða t' i vene zjape. Krísua mɛ te pare véthɛne n' até te kɛqɛ, i ɛrði fjal' ɛ fiλosofit ner ment, ðɛ ðipi „Soλon, Soλon, Soλon!“ Qyrua vû ɛð' ɛ pýɛt-ne kê ɛ psɛ ðepét, Krisua uà trɛgój, ɲɲárjɛne ne mɛst te tî ɛ te fiλosofit. Qýros' i ɛrði nder ment sɛ fati s' ka qendrím, ðɛ i ɛrði kɛq per Krísone, na i fali jéten' ɛð' ɛ mbajti mɛ vɛthɛ si mik ɲer sa vdiq.

Qyrua pasdáj dergój n' anet t' Asis' se Vógele uɛterí nen' úrðerit t' Arpágose, qe te ɛtrontɛ Grékerite, q' íɛine m' ató ane te vátu-re pɛj Grɛkerjɛ, ðɛ vɛte mɛ uɛterít tjátere jùdérð Babiλónese, ɛ mori qytɛtne ðɛ leɕój Israiliɲte, q' i mbánine rop, ɛ i dergój ne vent te tyrɛ ðɛ u ða pandaljɛ te bejne ne Jɛrusa-lím kíɛen' ɛ Zotit, qe uà kiɕ priɛure Nabo-kodonósori.

Qyrua beri mbrɛterí ɛume te maðɛ; po 530

para K. zû lufte mɛ Sqíđete, ne lúftate, qe beri mɛ mbrɛterɛɛen' ɛ ŋe farɛ nga Sqíđete, qe quhɛj Tomire, uvrá Qyrua, ă' ajó i prɛu kókene, sɛ i kiɛ vrare te bip' ɛ saj, ăɛ ja hođi ne ŋe lekure mɛ gak ŋɛriu, dukɛ đene „Ngiŋu taní mɛ gak, qe kiɛɛ dérđure giđeŋé.“

Has vdékjɛs' se Qýrose hipi ne front i biri Kambisi 530 para K. qe vatɛ ɛ mori ă' Egýptene; po tɛk iɛ n' Egypte, Hɛrsija ngriti kryɛ, mɛ te xeqíturit te Smɛrdit, qe doj te mirtɛ fron' ɛ mbrɛtit. Kambisi mɛ te degúare keté pune, hipi te vij ne Hɛrsí, po mb' uđe ra nga kali ăɛ vdiq.

Has vdékjɛs' se ketí hípi ne front te mbrɛterise Daríoja, i bir' i Qɛɛtaspit, qe qɛ ŋe nga te ɛtate te mbeđɛŋte, qe kiɛ pas Kambisi; ne ditet te ketí mbrɛterí ɛ Hɛrsíse iɛtɛ qe nga Tuna ɛ ger ne lumet te Híndit. Ky leftój ăɛ mɛ Grékerite; po umúnt syrɛɛ ne Marađone.

Ne 485 p. K. hipi i biri, Kserks' i mađ pas vdékjɛs' se Daríose. Eđé ky leftój mɛ Grékerite, ɛ umúnt ne Salamine, ne Mykál ɛ ne Hλatɛat.

BKSH

Me 465 hipi i bir' i Kserksit, Artakserksi Dorepati pas vdékjese t' et. Eãé kŷ leftój mɛ Grékerite, pâ mê ne funt upajcúane.

Me 424 hipi i biri, Artakserksi, a Kserks' i dyte. Ilo pas dy muaj ɛ nxúape, ɛ hipi Sogdiéni, pas ɛtate muaj ɛ nxúape ãɛ Sogdiéne ɛ uvû Daríoja i Pɛme.

Me 404 hipi Artakserks' i dyte, i bir' i Dariose te Pɛme, me 360 hipi Artakserksi i trɛte; me 336 hipi Dario-Kodomani. 331 vjet para K. Alɛksandr' i maã mundi Kodomane, ɛ hipi ne front te Ilɛrsise. Kɛɛtú umbarua mbrɛterí ɛ Ilɛrsise, qe qɛ bere nga Qyrua i maã, ɛ pojti 205 vjet. Mbréterɛt' ɛ kesáj mbrɛterijɛ ãúhɛɛine Qijanjane.

Ilérsete bɛsónine ɳe Ilɛrendí. Bésen' ɛ tyrɛ ɛ kiɛ bere Zoroastri. Ilô u fáleɛine ãɛ djɛÀit ɛ zjarit, sɛ i pandéhnine mê te mbeãat' ɛ pérravɛt, qe beri Zoti; mê pasdáj pɛrndine ɛ ndane me trí: pɛrndi ɛ se míres' iɛtɛ Hyrmyzi, ɛ se lígese iɛtɛ Ehrimɛni, ãɛ Zot' i se dýjavɛ iɛtɛ Izɛdi.

Ilérsete kíɛine ɓuhe te mire, bíjen' ɛ ɓúhɛse Sanskritɛ, ãɛ mémen' ɛ ɓúhese, qe kane

sot; qemoti kíɕine ɕkroɳa te tjéra, sot kane mape t' Arábevɛt.

Ketá kombɛ, qe ðame lane mjaft púnera per mbroðesít te qytɛtarise.

X

Grɛkerija

Koh' e Grɛkeris' se vjétere ndáhɛte me tri: ɛ para eɕte koh' ɛ pepáλavɛt, qe nis nga 2000, vjɛn per me 1600 para K.; ɛ dyta eɕte koh' ɛ trimerise, qe nis nga 1600, sos me 870 para K.; ɛ trɛta koh' ɛ istorise, qe nis nga 860 per me 146 para K.

Koh' ɛ pepáλavɛt

Koh' ɛ pepáλavɛt ne Grɛkerí ka qene ɛ gate. Пepáλate ɛ asáj kohɛ jane te ɕuma ɛ te pa sósura.

Grékerit' ɛ vjétere bɛsónine qe Qíɛλi iɕtɛ se pari perendí ɛ giðesise. Ho te dy te bijt' ɛ tî, Titani mɛ Cetune ɛ xbritne nga froni, ɛ perzune, ðɛ ndeɳne te dy ne vent te tî. I bir' i Cetunit Zɛvsi nxjɛr t' ane, ðɛ ɛ debón, munt eðé Titánasite ɛ bénɛte Zót i vɛtem.

Πromiđεu, q' iɢ nga fis' i Titánasεt, beri ŋεrin' ε pare nga balta. Πasdáj mori ŋe ɢkendije nga zjar' i qíελit, đε mε até ε nɡaλi. Πas kesaj i vođi đε diturite Zεvsit, ε jà pefεu ŋεriut. Zεvsi per keté vjεđjε Πromiđεne ε liđi ne malt te Kafkasit, ε ŋe ɢkabe i hantε ɡiđe-ne muɢkerite.

Zεvsi nuk' ε priɢi ŋεrine, qe beri Πromiđεu, pô vû Iféstone, q' iɢ ŋe pεrendí, qe pij brenda ne đêt, ε beri grúane, đε ε nxori perpara ɡiđe pεrendivε. Ç' do pεrendí i fali ŋe te mire, đε ε quájtine Πanđore,do-mε-đêne Darove-ɢumε.

Iféɢtua mblođi ɡiđe te keqíjate me ŋe kulεte, đε jà đa grúase, εđ' ε dergój tε Πromiđεu. Πromiđεu i mori vεɢ te keqíjate, đε s' ε qasi grúane. Πasdáj jà dergój te velajt te Πromiđεut, q' ε quánin' Epimiđέ. Ajý ε hapi kuléten' ε te keqíjavεt, ε te keqíjate uperhapne mbi đê, kur εmbyλi kulέtene vεtem ɢprεsa kiɢ mbέture brenda.

Πas ketyrε pepáλavε Darove-ɢúmεja umartua mε Epimiđεne, ε ajó eɢte mem' ε par' ε ŋεriut.

Grέkerit' ε vjέtere bεsónine ɢume pεrendí, ε u fáleɢine; pεrndite íɢine ca mεɢkuj ε ca fέ-

mera, ðɛ martóheɢin' ɛ píʌnine; pɛrendite hýnine me ç' do fytyre; perzjéheɢine ðɛ mɛ ŋɛ́rezit' ɛ bénine femije, ðɛ íɢine te pavdɛke; qendrónine ne qiɛj, ne malt' te Olimbit ðɛ ɡɛtke. M' i mað' i ɡiðe pɛrndivɛt iɢtɛ Zɛvsi (Hyji); Ποsiðoni iɢ i dɛtit si ðɛ Θɛta, Πʌutoni iɢ i jɛ́tes' se ɢpírteravɛt; Mari i lúftese, Aðinaja ɛ méndjɛse, Afroðíti (Aferdita) ɛ daɢurise, Vákhoja i dɛ́hjɛse, Ira, Litoja ɛtj. íɢine te ɢoqɛt' ɛ Zɛvsit. Artɛma iɢtɛ pɛrndí ɛ ɡáhut, Ermiu iɢtɛ post' ɛ pɛrndivɛt, qe ɢpij úrðere, Бimitra iɢ ɛ bímeravɛt, Ifɛ́stua iɢ i zémers' se ðɛ̂ut, Asklipiój i ɢeroŋese ɛtj. ɛtj. ɛtj.

Irakliu, Bɛlɛrofondi Θisɛu ɛtj. íɢine ɡymsepɛrendí ɛ ɡymse-ŋɛrí.

Πɛrendite ɛ Grɛ́kerɛt te vjɛ́tere iɢine te ɢuma ðɛ ŋɡárjɛt' ɛ peráʌat' ɛ atyrɛ pa funt.

Kíɢine ðɛ nente Musa, do-mɛ-ðene vaɢa mesoŋesɛ.

Klioja iɢ Mus' ɛ istorise; Eftɛ́rpi iɢ ɛ musiqise; Θalia iɢ ɛ komoðise; Mɛlpomɛni ɛ kéngevɛt; Tɛrpsihori ɛ váʌɛse; Eratoja ɛ kéngevɛt te daɢurise; Πolímnia ɛ kéngevɛt te bɛ́sese; Urania ɛ yjɛt; Kaliopi ɛ vjɛ́rɢavɛt. Mesoŋes' i

giđe Músavɛt iɢtɛ Apoλoni, q' iɢ ibir' i Zɛvsit ɛ i Litose.

Vend' i Hɛrndivɛt iɢtɛ mal' i Olimbit; vend' i Músavɛt iɢtɛ mal' i Harnasose.

Has asáj bɛsɛ ɢpirt' i ɳɛriut, mɛ te dale nga trupi, hiđɛj mɛ lundert te Haronit ne sketɛpe, atjé lantɛ fájɛte, dukɛ mundúare, đɛ pasdáj dɛltɛ ne fuɢat-te-lulezúara. Kur doj te vintɛ se riɢ ne jɛte, pij újet' ɛ lumit, q' i đóɢine Lađim, haponte giđe te ɢkúarate, ɛ zij rađe te rɛ.

Ketó jane giđe pepaλa te ɳgízura, pô kane ɳe ɢeɳ ɛ ɳe qeλím te pɢéhete ner tô.

Koh' ɛ trímerise

1582 para K. Qɛkropi ɛrđí nga Egypta ɛ zû mɛ ɢóket' ɛ tî Atiqine, xbuti pénjɛn' ɛ Grɛkerise, vû martésene, qe s' ɛ kíɢine ger ahɛrɛ, vû gykátes ɛ ɳyqɛ, beri qytɛtn' ɛ Ađínese, pruri fáren' ɛ ɢrurit, sɛ ger ahɛrɛ pónine mɛ lendɛ, u mesój te mbeltónine uλine.

Dɛfkalioni iɢtɛ mbrɛt i Θɛsalise; ne ditet te tí Θɛsalin' ɛ zû újete; ajý mɛ te ɢóqɛne uhóq ne malt te Harnasóse; pasdáj nga fís' i atí ubé ɢenj' ɛ Θɛsalise se riɢ. I biri, qe mbrɛ-

Bksh

terój pas sojɛ, quhɛj Elin, nga ky ðone muape pasdáj émerin' Elín giðe Grékerit' ɛ pare.

Amfiktioni nga fís' i Qɛkropit beri paqe ne mɛst te mbréterɛt te Grɛkerise, q' íɕine fort te ɕum' ɛ kíɕine giðeɲé lúftera ne mɛst te tyrɛ, ɛ beri ne Θɛrmopiλe ɲe mbleäjɛ, qe mbliäeɕine giðe plɛqesia ɛ ɕikónine púnerate. Kadmua soλi nga Finiku ɕkróɲate ne Grɛkerí, beri äɛ qytɛtn' ɛ Spártese. Danaój ɛräi nga Egypta, beri mbrɛterin' ɛ Argose äɛ umesój bótese bujqesine.

Dardani beri mbrɛterin' ɛ Tróese ne Dardanélate. Mínua ɛräi nga Egypta ne Krite, beri mbrɛterí äɛ gyq te mbarúare.

Giðe ketá nemeróhɛne trima ɛ búpa, qe káne bere púnera te mbeäá. Nga giðe trímate m' i pare eɕte Irakliu, Oiseu, Hɛλopi, Jasoni; äɛ Orfɛu qe ka çpíkure musiqine, ɛ ɕume te tjɛre mɛ émere.

Has ketyrɛ víne trímat' ɛ lúftes' se Tróese, qe jáne Akilɛu, Agamɛmnua, Oäiseu, Ea, Biomiäi, Nɛstori äɛ ɕume te tjɛre nga an' ɛ Grékerɛt, eäé Ektori ɛ Enia mɛ ɕoke nga Tróasite.

Kjo lufte ngau nga Hari, q' iɕ i bir' i Hri-

amit; Hriami íɕtɛ mbrɛt í Tróese; Troa íɕtɛ áfere Çanak-kalase.

Hari pat árâure tɛ Mɛnɛλau, q' iɕ mbrɛt' i Spártese nde Grɛqi; ɛâ' ajý ɛ priti fort mire; pô me t' íkure i voâi te ɕóqɛne, q' ɛ âóɕin' Elɛn' ɛ búkure; Tide mbréterit' ɛ Grɛqise âɛ te fqíɳese nene úrâerit t' Agaméɱnose, te veλajt te Mɛnɛλaut, q' iɕ mbrɛt' i Miqínese ne Grɛqí, ɛrâ' ɛ qɛrâúane Tróene, ɛ leftúane âjɛte vjɛt Tróasite 1280 para K.

Ne ketó âjɛte vjɛt kane ɳgare lúftera te keqija ne mɛst te tyrɛ. Aqilɛu, q' iɕ mê trim ne ɡide Grɛkerí, uzú mɛ Agaméɱnone, âɛ pas asáj uhóq nga lufta; Ektori q' íɕtɛ mê trim nga ɡide pas Aqilɛut, i ka múndure ɕume hɛre Grɛkerite; mê ne funt si ka vrare Hatrókλone, q' iɕ ɕum' i dáɕur' i Aqilɛut, doλi âɛ Aqilɛu nde lufte ɛâ' ɛ vrau Ektore. Aqilene ɛ vrɛt Hari mê pasdáj.

Si uvrane búpate mê trima, ɛ umbuɕne te âjɛte vjette, Oâisɛu beri ɳe kale te druɳte ɕume te maâ, ne barkut te tî hyne mê trímate, âɛ te tjérete bene sikur ikne, ɛ upɛɕhne me ɳe nisí. Tróasit' ɛ kaλe kálene ne fortésete, dukɛ príɕure ɳe cope mur. Atá q' íɕine ne bar-

kut te kalit; mɛ te bere nate duaʎe, ɛđɛ́ atá, q' íɕine pɕɛ́hure, hyne nga ɕtɛgu, ɛ ne mɛst te nátese u rane Tróasɛt pa pandɛ́hure, đɛ i vune zjape qytɛtit. Mê te ɕúmet' ɛ Tróasɛt uvrane, ca ubene rober, ɛ te pake ɕpetúane.

Atá qe mbɛne nga Gkrɛ́kerite me te kđýɛre vúane ɕume te keqija ne dɛt, đɛ mê ɕume nga ɡiđe Ođisɛu.

Nga atá qe ɕpetúane ne Troe i pari iɕtɛ Enia, qe baɕke mɛ te tjɛ́rete vatɛ n' Italí đɛ nga fis' i atí ɛrđe mbrɛ́terɛt' ɛ mbeđɛ́ɳ te Rómese.

Lúften' ɛ Tróese ɛ ɕkruan vjɛrɕetor' i vjɛ́ter' i Grɛkerise Omiri mɛ vjɛrɕet te tî, qe đúhɛte Hiliađe. Eđɛ́ te keqíjate, qe hoqi Ođisɛu, mɛ vjɛrɕet, qe qúhɛte Ođisje. Πríɕjɛn' ɛ Tróese ɛđɛ́ púnerat' ɛ Eníese i ɕkruan vjɛrɕetor' i Románevɛt Virɡili mɛ vjɛ́rɕete q' ɛ đone Eniađe. Πô đɛ mê te ɕúmat' ɛ ketyrɛ jáne pepaʎa.

Πas lúftes' se Tróese Grɛkerija bijɛ ne puɕím ca kohe. Me 1199 para K. kđɛ́hɛne ne Grɛkerí Iraklíđete, q' íɕine nga fis' i Irakliut, ɛ q' íɕine debúare nga memeđɛu, mapin' Argone, Spártene, Mɛsínen' ɛ te ɡiđe Πɛʎoponí-

sene ð' ɛ ndajne ne mɛst te tyrɛ; ne Sparte mbrɛterúane dy veλézere baɕke nga atá; Evrisðɛni ɛðé Ilrokliu; qe ahɛrɛ mbɛt zakón ne Sparte qe pinine dy mbrétere me ŋe fron.

Me 1132 Iraklíðete zune lufte mɛ Kóðrone, mbrɛn' ɛ fundit t' Aðínese, sɛ Koðrua kiɕ qásure t' íkurit' ɛ armíqɛt te tyrɛ nga Pɛλoponisa. Θone qe ɕtjésete kíɕine ðene sɛ n' uvrafte mbrɛti, ahɛrɛ do te ɕpetóŋe Aðína nga Iraklíðete. Kóðroja, mɛ te depúare keté fjále, uvɛɕ mɛ roba pɕatari, ðɛ hyri n' uɕterít te Iraklíðevɛt, ɛ uzú mɛ ŋe uɕtár, ɛð' ɛ ɕau, sa ɛ beri uɕetare q' ɛ vrau; si uvrá ɛ pane armíkete sɛ qɛ Koðrua, ðɛ ɛ prɛne ɕprésen' ɛ íkene.

Koðrua per ɕpetimt te memeðɛut uvra vɛte. Andáj Aðínasite mê s' vune mbrɛt pas Kóðrose, pô bene ðimokratí me 1044 para K., ðɛ te páren' ɛ ðimokratise vune te bip' ɛ Kóðrose Méðone, ðɛ s' ɛ nxuape sa qɛ paλ. Ilasdáj, mbɛt ðimokratija, ðɛ te páret' ɛ saj bénɛɕine pɛj fisit te Kóðrose. Me 752 para K. koh' ɛ te parit ubé per ðjɛte vjɛt; me 663 ulá vɛtem per ŋe mot, ðɛ te páret' ubene nente; pô

pas kesáj ubene ɕume te keqija ne mɛst te tyrɛ n' Aðine, sɛ sicili doj te behɛj ipare.

Eðɛ ketó ŋgarjɛ ɕume t' épeta, ɛ te perzjɛra mɛ te pɛmɛ jane.

Koh' ɛ Istorise

Ne Grɛkerí katre mije vjɛt mê pare ɛrði nga Asija ŋe komp, q' i ðóɕine Πɛλάsg; po s' díhɛte sɛ gɛti te tjɛre ŋeres ne vent, apo jo. Ketí kombi jùða Πɛλάsg, sɛ ɛrði nga pɛλgu i dɛtit, eðɛ m' ɛ drɛjt' ɛ fjálese munt te jɛte Πɛλgas. Ketá dúkɛte qe íɕine ngamɛz' i Asise, sɛ guh' ɛ tyrɛ ngan fort me guhet te vjétere te Hindit, q' ɛ ðone Sanskriɕtɛ. Nga púnerat' ɛ ketyrɛ ne Grɛkerí génden' eðé sot germaða ɕtepíɕ te bera syrɛɕ, qe ðúhɛne Qikλopɛ.

Mê pasdáj kane árðure, si ðame ne kohet te trímavɛt, nga Egypta, nga Finiku ɛ nga te tjɛre vendɛ pɛmét ŋeres ne Grɛkerí; ðɛ Πɛλásgete te ɕúmete uhoqne nga Grɛkeria, dukɛ perhápure neper Cqiperí, qe kíɕine veλézerit' ɛ tyrɛ, te cílete kíɕin' árðure baɕk' ɛ íɕine perhápure.

Te páke nga Πɛλásgete ndeŋn' ɛ uperzjɛne

mɛ t' árđurite, q' íɕine te huaj. Dukɛ perzjɛre te riɲte mɛ ca ŋga te vjéterite me keté menyre, uben' Elínet' ɛ vjétere đɛ guh' ɛ tyrɛ.

Grékerite ne kohet t' Omirit đúheɕine Ahaíɳ, Banaíɳ ɛtj.; pasdáj ndáheɕine me fárera: ŋérezit' ɛ Pɛloponísese, qe kíɕine kryɛ-qytét Spártene, đúheɕine Boríɳ; Ioniɳ qúheɕine ŋérezit' ɛ Atiqise, qe kíɕtɛ kryɛqytét Ađinene; đɛ te tjérete qúheɕine Eolíɳ.

Grékerit' íɕine te perháṗure ne giđe buzet te dɛtit te barđe, đɛ me ɕume ne Asít te vógele, qe géndeɕine nga te trí filíte; ɛđɛ n' Italít te sotmɛ kiɕtɛ Grékere, ɛ ajý vent đuhɛj Grɛkerí ɛ Mađɛ.

Grékerit' ɛ vjétere s' kíɕine ŋe Qɛverí; íɕine te ndare. Vétem ŋe mbleđjɛ kíɕine te baɕke, q' asáj i đóɕin' *agón*; n' agónt mblíđeɕine nga giđ' ánete Grékerite, ɛ mundeɕine, hiđeɕine, híđnine gupe, đɛ nxitónine mɛ qɛpɛ ɛ mɛ kuaj; n' agónt i huaj s' hyntɛ; m' i mađ' i giđ' agónevɛt iɕtɛ i Olimbit.

Spártasite

Sparta ger me 876 para K. kiɕ dy mbrɛtre nga fis' i Irakliut, pasdáj zû, si đɛ véndɛt' ɛ

tjɛre te Grɛkerise, te bentɛ ŋe fare ðimokratijɛ.

Likurgua vû nomɛ fort te búkure ne Sparte; mɛ até nom Spartiátete ubene te forte, trima ɛ te dáɕure ne mɛst te tyrɛ 866 para K.

Me 743 para K. unís lufta ne mɛst te Spartiátevɛt ɛ te Mɛsínasɛt, ɛð' uxŋat ŋezét vjɛt; ne funt umuntne Mɛsínasite.

Me 625 Spartiátete zune lufte prape mɛ Mɛsínasit' ɛðé prap' i muntne; Mɛsínasite lane meme-ðɛn' ɛ tyrɛ per te mos bere rober, ɛ uhoðe ne Sicɛlí, ɛ bene Mɛsínene, q' eɕte ɛðé sot atjé. Lúfterat' ɛ Spártese mɛ Mɛsínene qɛne te ɕuma, te keqija, te ŋata, ɛ fort te démçimɛ.

Aðínasite

Aðínasite géndeɕine ne ɕume te keqija; me 621 para K. Drakoni uvú ca nomɛ; pô qɛne ɕume te forte, ɛ s' umbajtne dot; me 594 para K. Soλoni u beri nomɛ fort te mire, te drɛjte, te lire ɛ te mbarúare.

Me 555 Hisistrati, qe qɛ bere mbrɛt ne Aðine mɛ geŋɛɕtra, unxuar nga froni. He nga te párete, qe ðuhɛj Mɛgaklí, ðɛ ŋe tjátere, q' ɛ

qúanine Likurgo, kíɕine deɕire per front. Hisistrati beri mik Mɛgakline, dukɛ bere vjéhepe, ðɛ mundi Likúrgone, ɛ hipi se riɕ ne front. Hô me 552 para K. ɛ nxúape prape ðɛ ɛ debúane, ɛð' ɛ dergúane ne ɳe nisí. Has ðjɛte vjɛt mbloði ɕume ɕoke ðɛ ɛrði prap' ɛ mori fron' ɛ Aðínese.

Hisistrati keté hɛre vrau armiqt' ɛ tî piðe; pô pas asáj ligesijɛ uxbút ɛ uurtɛsua, ðɛ dukɛ héqure dore nga te keqíjate, uperpóq per te miret te memeðɛut; hapi mesoɳetorɛ, ɕtoj bujqesine, apesɛu ɳɛrezine, ðɛ ndihu per piðe mjɛɕterite. Vdiq me 528 para K.

Has Hisistratit mbrɛterúane baɕke te dy te bijt' ɛ tî Hiparku ðɛ Hipia. Ketá kíɕine ɕume daɕurí per veλazerí ɛ per komp; andáj ne kohet te tyrɛ diturija, ɳɛrezija, bujqesija ðɛ mjɛɕterite vane ɕume mbroð. Hô me 510 para K. Hiparkun' ɛ vrane armíket' ɛ tî. Hipia nga vrasj' ɛ te veλájt uɛgersua, ɛ ubé i kɛq; andáj Aðínasit' ɛ xbritne nga froni, ɛð' ɛ debúane. Hipia vatɛ n' Así tɛk ɳe nga urðretáret' ɛ mbrɛtit te Hersise. Urðretari, qe ðuhɛj Artaférn, vu mbrɛn' ɛ Hersise, Darione, ɛ u dergój Aðínasɛt qe te vene prape ne front

t' Aðínese Hipine. Aðínasite nuke múntnine te príɕnine ðimokratine, qe mɛzí ɛ vune nd' uðe. Kjo pune pruri lúftene ne mɛst te Hɛrsise ɛ te Grɛkerise.

Lúfterat' ɛ Hɛrsise mɛ Grɛkerine

Bimokratí ɛ Aðínese ɛðé ɛ Spártese kíɕine map' uðe te mbar' ɛ te mbróðçimɛ drɛjt qyteterise; bota qɛ miáft apesýɛre, ðɛ méndjɛt' íɕine ndritúare. M' anet tjatere mbrɛt' i Hɛrsise Daríoja i Qɛɕtaspit doj te ɕtontɛ mbrɛterin' ɛ Qýrose, ɛ te mîr ðɛ Evrópene. Grékerite q' íɕine n' Así kíɕine hyre ne roberít ɛ ne xpɛðet te Hérsevɛt; Grékerit' ɛ lire dóninе t' u ndíhnin' atyrɛ; Hipia ɛ çpontɛ Hɛrsine kundre Grɛkerise; me 490 para K. uzú lufta.

Héren' ɛ pare dergój Marðone Daríoja, pô nga dɛt' i kɛq jù ðýɛne aníɛte nd' Aðo. Has kesáj ngarjɛ dergój Artafern' ɛ Batne mɛ 120,000 uɕetare, si ðone. Aðínasite vune te pare n' uɕterí Miltiaðe. Miltiaði mɛ 11,000 uɕetare i mundi Hérsete ne Maraðone. Hipia, q' iɕ ndíhmes' i Hérsevɛt, uvrá nde lufte. Spartiátete q' i vínine ndihmes Miltiaðit, apine pas luftɛ·

Πas vdɛkjɛs' se Ɓaríose i biri Kserksi udɛrð vɛte mɛ uɕterí ɕume te maðɛ mbi Grɛkerí me 480 para K.

Lɛoniða, q' iɕ krɛj' i uɕetárevɛt te Spártese, i doλi ne Θɛrmopiλe. Kserksi i dergój fjale „te me dergóɕ ármete," Lɛoniða jù perɲíq „jake t' i març." Lɛoniða kiɕ zene vent te mire ðɛ s' i trembɛj mizeris' se Πérsevɛt; pô ɲe i lik ɛ traðetór Grɛk, q' i ðone Efialt, i ɕkój Πérsete nga ɲ'uð' ɛ vérbere. Lɛoniða u ða ɕókevɛt ahɛrɛ „kuɕ eɕte per vdɛkjɛ te pije mɛ mua, te tjérete t' íkine." Te ɕúmet' íkene; pô Lɛoniða mɛ pake ɕoke, ɛ pa ɕprɛse leftój kundre Πérsevɛt, ɛ me se fundi uvrane giðe atá qe mbɛne baɕke mɛ tê. Kserksi si pa ɕum' uɕetare te vrare syrɛɕ, uaɕperua fort, ðɛ ɛ priɕi véndine. Tɛk ra Lɛoniða mɛ Spartiátete vune ɲe gur εðé mi té ɕkrúane ketó : ô ti qe ɕkon! hiq ɛ ðuaj ne Sparte qe kɛmi rene ketú per te degúare nómet' ɛ saj.

Aðínasite kíɕine dy te pare, q' íɕin' armíq ɲeri mɛ játrine, atá íɕine Θɛmistokliu εðé Aristiði; ketá dukɛ pare pɛzikne upaqesúane εð' ubene baɕke. Θɛmistokliu εðé Aristiði ne stɛrét ɛ pane qe s' ua dílnine dot Πérsevɛt, andáj grat' ɛ plɛ-

qt' ɛ te vépelit' i perhapne, búpate hyne ne aníjera ðɛ Aðínene ɛ lane. Kɛɛrksi ɛ dopi Aðínene me 480 para K. ɛðé te pákete ŋɛres q' íɕine brenda. Πô Θɛmistokliu mɛ Aristiðe mɛ 400 lundra mbyne 2000 lundra te Πérsevɛt ɛð' uɕetáret' i prɛne ne Saλamine. Até díte umuntne ðɛ ne Mykál lúndrat' ɛ Πɛrsise. Kɛɛrksi iku i turperúare dukɛ lene Marðone te leftoŋe praŋe Grɛkerine. Πo Marðon' ɛ príɕi mɛ pið' uɕetare se piðaɕ Πavsania ne Πλatɛe.

Grékerit' utrɛgúane te keqíj nga nakari kundréjt Miltiaðit, si ðɛ kundrɛjt te birt te tî Qimonit, qe perzuri Πérsete me 469 para K. ɛðé kundréjt Θɛmistokliut ɛ Aristiðit, ɛ i perzune nga meme-ðɛu q' ɛ ɕpetúane nga xpɛð' ɛ Πɛrsise; pô atá ðɛ te perzene qe qɛne s' hoqne dore nga daðurí ɛ memeðɛut ɛð' ɛ kombit. Vɛç Πavsania utrɛgua i pabɛse mê se fundi, dukɛ bere mik mɛ Πérsete. Πavsania iɕtɛ bere ŋe mɛ Πérsete per te miret te vɛt ɛ doj te traðetontɛ meme-ðɛne; pô bota jâ múape vɛɕ ð' ɛ vendósne vrásjen' e tî; Πaásania, si ɛ pa keq, vatɛ ɛ ufút ne faletorɛt, sɛ iɕ zakón q' atjé s' vritɛj kupe ŋerí, pô i mbyλe dérene mɛ gure, ðɛ ɛ lane ɛ vdiq urijɛ brenda. Gup' ɛ pare ne

dɛret te faletórɛse ɛ vú ɛ em' ɛ Πavsanise, dukɛ qare ɛ dukɛ ðene : S' ka hijɛ te poɲe mê im bir, qe traðetój meme-ðɛne, ɛ me nxiu fáqɛne mua ðɛ príndevɛt te tî.

Θɛmistokliu, kur ɛ perzune nga memeðɛu, vatɛ tɛ mbrɛt' i Πɛrsise, q' iɛ armíku i tî. Mbrɛti ɛ priti fort mire, pô pas ca kohɛ mbloði uɛterí te maðɛ, ɛ beri te pare Θɛmistokline, qe te vîj ɛ te leftontɛ Grɛkerine. Θɛmistokliu atjé ndɛzi, sɛ as mbrɛtit s' i ðoɛ dot jo, as meme-ðɛne s' munt tà goditt' ɛ te lij émere te lik per jɛte. Andáj mori hélmin' ɛ uhɛlmua.

Koh' ɛ Πɛrikliut

Me 448 para K. n' Aðine kiɛ mape giðe fuqine ne dore Πɛrikliu, q' iɛtɛ ɲe ɲerí mɛ mendjɛ ɛ mɛ deɛire te maðɛ. Πɛrikliu ɛ ndɛrój Aðínene. Aðina ne kohet te Πɛrikliut ululezua ɛ uxbukurua fort ɛume. Πɛrikliu si xbukurój Aðínene mɛ ɛume te mira, ɛ si mori giðe fuqine ne dore, mori Sámone me 440 para K., mundi Θrákasite 439 para K., eðé trembi giðe Grɛkerine, Siceline, Egýptene, Kar-

tágne. Me 432 qɛrðój Ποτíðene; Ποτíðasite kerkúane ndihme nga Spartiátete; Sparta iɕtɛ vɛtiu armik'ɛ Aðínese, andáj uzú lufta ne mɛst t' Aðínese ɛ te Spártese. Me ŋ' ane lufta, m' anet tjatre smundj' ɛ kɛqɛ ɛ ɕoj bótene. Πɛrikliu vdíq nga smundja ne mɛst te lúftese me 429 para K. Ne kembet te tî uvú Klɛoni, pô ɛ mundi Vrasiða i par' i Spartiátevɛt, ɛ dukɛ ndjɛkur' ɛ zû ðɛ ɛ vrau. Πas Klɛonit uvú Niqia, po s' ɛ mbajti dot vende ðɛ uvû Alqibiaði. Lufta hɛre ndizɛj, hɛre ɕuhɛj, pô armiqesija iɕ ɛ pa prɛre. Alqibiaði beri paq mɛ Spartiátete ðɛ uhóð ne Sicɛlí ɛ qɛrðój qytɛtn' ɛ Sirakúsese me 415 para K. Andáj Aðínasit' ɛ ðipe t' a pykónine, Alqibiaði iku, ɛ vatɛ ne Sparte, pasdáj vatɛ ne Πɛrsí ðɛ i trembi Aðínasite. Niqia vatɛ ne vent te tî ne Sirakuse, pô atjé umúnt, ðɛ Aðínasite uvrane ɛ hoqne ɕume te keqija. Uɕterí ɛ Aðínese, qe qɛ ne Samo, ɛ ðipi Alqibiaðe eð' ɛ vu te pare. Alqibiaði mundi keté hére Spartiátete, eðé Πérsete, pô prape uperzú ng' Aðina, ɛ vatɛ ne Πɛrsí. Πrap' undés lufta ne mɛst te Spártese ɛ t' Aðínese. Keté hɛre umuntn' Aðínasite se piðaɕ, ðɛ i vune nene xpɛðe Spartiátete me 403

para K., ε uvune triâjete ηεres, qe t' i qεvε-
rísine; atá i munduane ϭume Aâínasite.

Me 402 para K. ηe Aâinas qe âuhεj Θra-
sibuλo mbloâi ϭume ϭoke, mundi te triâjétete
âε ϭóket' ε tyrε, âε ϭpetój memeâεne nga xpε-
âa. Keté Aâínasit' ε dεϭne fort.

Ne nga piâe te keqíjat' ε kóhes' se triâé-
tevεt eϭte âε hεlmúarjε ε Sokratit, q' iϭ ηe
flλosóf i maâ.

Me 401 âjete mije Grεkere vane ne Hεrsí t'i
ndíhnine Qýrose, qe doj te nxiptε te veλane
Artaksérksine nga froni. Qyrua umúnt âε Gré-
kerite uapatisne n' Así, ε mε zî pene ánen' ε
dεtit atá q' ukâýεne ne memeâé; ketá íϭine nene
paresít te Ksenofonit.

Has kesáj ubé luft' ε Θíbese; sε Λaqeâε-
mónasite qene âípure nga te páret' ε Θíba-
sεt, âε erâ' ε múape qytεtne, pô pas pake
kohe udebúane prape.

Ne keté lufte utrεgúane trima Hελopiâa âε
Epaminonda, qe muntne Spartjátete nde Lεv-
krat âε ne Mantiní, qe kíϭine te pare Ajisí-
λaone me 362 para K.

Koh' ε Hεrikliut, qe pruri ϭume miresí nd'
Eλaâe, ε mê tεpre n' Aâine, pruri âε piâe te

keqíjate, sɛ ube ngalj' ɛ nakarit ne mɛst te Grékerɛt. Grɛkerine s' ɛ prisne dot lúfterat' ɛ Hɛrsise, pô upriɛ nga lúfterate, qe ngane ne mɛst te tyrɛ.

Qytɛterí ɛ Grékerɛt

Grékerite gene nga kómbɛte, qe âame mê pare syrɛɛ, miáft gérera te diturise; pô ató íɛine te perzjɛra mɛ geŋɛɛtra ɛ mɛ laâimɛ. Grékerite ató, qe gene nga mê te párete, i ɛtúan' ɛ i xbukurúane eâé ɛume te tjɛra i çpikne vɛte; pô ndone sɛ qytɛterí ɛ tyrɛ eɛt' ɛ para aferó ɛ qytɛteris' se sotmɛ, nuke munt te âote ŋerí qe drítat' ɛ sotmɛ munt te ɛembeλéjne mɛ t' ąsáj kohɛ; sɛ ahɛrɛ iɛtɛ qytɛterija ɛ diturija foɛŋe.

FiΛosófet' ɛ Grɛkeris' se vjétere jane: Θaliu, Hitakój, Klɛobuli, QíΛua, Bia, SoΛoni, Hɛriandri, Hiâagora, Sokrati, HΛatoni, Aristotɛli, ɛtj. Istori-ɛkroŋes jane: Iroâoti, Θuqiâiâí, HΛutarku, Ksɛnofoni ɛtj. Groŋes: Ipokrati, Galinój, ɛtj. Vjɛrɛetore: Isioâi, Omiri, Esqili, Hindari, Sofokliu, Evripidi, Aristofani, ɛtj.; Bɛɛkroŋes: Holibiu, Straboni ɛtj. Te diture: Eu-

kliđi ɛtj. Bûpa trima: Miltiađi, Qimoni, Θɛmistokliu, Aristiđi, Lɛoniđa, Epaminonda, Iliɛrikliu ɛtj. Trađetore: Iausania, Efialti ɛtj.

XI

Alɛxsandr' i Mađ ɛđɛ Maqɛđonia

Mbrɛt' i Maqɛđonise Filipi, q' íɕ bir Iliɛlasgu ɛ ate Gqipetari, kiɕ kryɛqytét Iliélene, q' iɕtɛ ɳe qytét i mire qemoti áfere Vodénese q' ɛɕte sot. Filipi nuke qendrój mɛ mbrɛterít qe gɛti nga príndet' ɛ tî, ɳo kíɕtɛ nder ment púnera te mbeđá, ɛ doj te behɛj mbrɛt' i giđe bótese. Filipi iɕtɛ fort i mençim đɛ ɕume trim.

Me 338 para K. i ra Grɛkerise đɛ i mundi Grékerite ne Qɛrone mɛ giđe trimerít te Foqionit, q' iɕ i par' i Grékerɛt, đɛ mɛ giđe perɲjɛkjɛt' ɛ Bimosđɛnit, q' i ɕtyntɛ Grékerite dukɛ đene „ɳe i huaj ɳo munt Grékerite! mê ç' préseme?"

Si umúnt Grɛkerija, Foqionit i đane hélmine, Bimosđɛni per te mos rene ne dore uhɛlmua vɛte.

Me 336 Filipn' ɛ vrau ɳe nga te páret' ɛ tî qe đuhɛj Iafsaní.

Alɛksandr' i mađ, q' iɢ ŋezét vjɛç, ɛ kiɢ mesoŋes Aristotɛle, ndeŋ ne front te t' ét.

Alɛksandr' i Mađ, se pari ɢtroj véndɛte, q' iɢine pɛđ sojɛ, pasdàj Θívene, qe kiɢ ngríture kryɛ, ɛ kiɢ vrare ŋérezit' ɛ Maqɛđonise q' iɢine ruájtesit' ɛ qytɛtit, ɡiđe qytɛtn' ɛ Θívese ɛ doɡi, vɛç ɢtepín' ɛ Пinđarit ɛ la. Пasdáj uhóđ ní Así mɛ 35000 bupa, ɛ leftój. Nga ɡiđe lúfterate, qe beri mɛ Пɛrsine mê te mbeđate jane: E Granikut, ɛ Ipsose, đɛ ɛ fundit' eɢt' ɛ Arvilit, qe atjé upríɢ Бariua ɛ uɢterí ɛ mađ' ɛ Пɛrsise se ɡiđaɢ, đɛ Баríone ɛ vrane ŋérezit' ɛ tí.

Si mori ɡiđe ç' kiɢ Пɛrsija n' Así uhóđ n' Eɡypte, ɛđé mbrɛterí ɛ tî uxɡɛrua ne pake kohe qe nga Nili ɛ ɡer ne Tune. Пas Eɡýptese jùdɛrđ Hindit: Ne nga mbréterit' ɛ Hindit Taksili jùfal pa lufte; pas atí apiti ne lumet te Hindit; Пertéj lúmit ɛ prittɛ ŋe mbrɛt tjatere Hiudas, qe quhɛj Пoro, mɛ ɢume uɢetare per lufte. Luni kiɢ arđur' ɛ iɢ bere dɛt, po bûpen' ɛ jétese s' ɛ mbantɛ dot ɡesɛndi: i ra Kalit mê pare nga ɡiđe, kali, duke bere not, nga diɢ mbýtɛj đɛ i-zoti iɢtɛ ne pɛzik te mađ ahɛrɛ ukđyɛ đɛ u đa ɢókevɛ: E bɛsónite qe

te hyŋa ne te tiʎe pezík per te bere zémerne tuaj?

Mɛ te héɗure pertéj lúmene ɗɛ i ɗɛu Híndasite, ɗɛ mbren' ɛ zû te ɡaʎe, pô ɛ mbajti mɛ ɢume ndɛr mɛ vɛthɛ.

Alɛksandri doj te vij ɗɛ mê tutjɛ, pô ɢóket' ɛ uɢetáret' u loɗ' ɛ ukepune, ɗɛ ɛ Kɗýɛne.

Erɗi ne Vaviʎone me 323 para K. Alɛksandri ɛɗɛ me 2 te qɛrɢorit vdik 33 vjɛç.

Alɛksandri mɛ ɢqipetárete, ne pake kohe vu si ɗame, ne dore ɡiɗe boten' ɛ ŋóhure ne kohet te tî. Ne vers' aqe te rê, ne kóh' aqe te pake beri pune ɢume te mɛɗâ, andáj iɢ i maɗ mɛ te vertɛte. I maɗ iɢ ajý, bûpa íɢine ɗɛ ɢqipetáret' ɛ asáj kohe.

Alɛksandri tɛk-do vatɛ, lirój ŋɛrezine, ndertój véndine. beri uɗe, qytɛtɛ ɛtj. ɛtj.

Alɛksandri mɛ ɢqipetarete ɛ ɢpetój ahɛrɛ Evrópene nga ɗoŋt' ɛ Πɛrsise, ɛ cila doj tà robetontɛ.

Te pásmit' ɛ Alɛksandrit te Maɗ:

Mbrɛterí ɛ maɗ' ɛ Alɛksandrit unda pas sojɛ; ɗɛ ca vendɛ ubene me vɛthɛ, ɛ ca i ndane ne mɛst te tyrɛ paresí ɛ Alɛksandrit: Atá qɛne

Iltolemɛu, Kasandri, Lisimahu, ðɛ Selɛfkua. Te giðe ketá iɕine Gqipetare.

Mê te mbeðat' ɛ ketyrɛ mbrɛterivɛ qɛne Egypta n' Afrike; Syrija, Iɛrsia, Kapaðoqia, Biðinia, Iɔndua n' Así; ðɛ Maqɛðonia n' Evrope.

Egýpten' ɛ Arabin' ɛ Ialɛstine ɛtj. i mori Iltolemɛu, qe qɛ m' i mir' i giðe te párevɛt. Sa mbrɛterúane pas ptolemɛut nga fis' i tija n' Egypte ðúhɛne Iltolemɛq. N' Egypte ungaÀe prape dritat' ɛ Grɛkerise ne kohet te Iltolemɛqɛt.

Syrin' ɛ fqíqet' ɛ saj i mori Selɛfkua. Ketá mbrɛter' uqúane Selɛfqíq. Selɛfqiqte iɕine giðeqé ne lufte mɛ Iltolemɛqte.

Kasandri mori Grɛkerin' eðé Maqɛðonine.

Lisimahu mori Viðinin' ɛ Ɵrákene ɛtj.

Mbrɛterin' ɛ Iɛrsise ɛ beri qe Iɛrs q' iɕ nga te páret' ɛ ðuhɛj Arsáq. Kɛɛtú ubene ðɛ te tjérate vendɛ.

Mbrɛterin' ɛ Iltolemɛqɛt ɛ múapɛ Románete me 30 para K. pojti 270 vjɛt.

Selɛfkua mori mê pasdáj eðé véndin' ɛ Lisimahut, pô pake vjɛt para K. ra ðɛ ky vent ne doret te Románevɛt.

Si vdiq Kasandri, te dy djemt ε tî uzune, Bimitri, q' jεtε permiqýr i Adinese, uderd ε mori fron' ε Kasandrit.

Has pake kohε ε nxuape Bimítrine ε uvû i veλáj Andigoni.

Grékerite ndone sε qεne dobetúare, pô me 278 para K. kur εrde Goλoaηte, qe qεne ηe komp i Evrópese, qendrúane dε i perzune.

Me 146 para K. Románete si múape Maqεdonine múape dε Grεkerine.

XII

Rómasite

Rómene done q' ε beri Romili 753 para K. Romili est' i par' i mbrétervet. Roma se pari qε mbreterí. Ctate mbrétere mbreterúane ηeri pas tjáterit: Romili, Hompili, Tiλua, Argua, Tarqini, Tíljoja, Tarqin' i dyte. Tarqin' ε nxopi ηerezía ε usterija dε i bir' i tî Brútua, pa ubé dimokratí 510 para K. ε qendrój mê sume sε 400 vjet. Kaisari ε beri prape mbreterí.

Edé mbreterite edé dimokratija ε Rómese ísine te keqia: vrasja, presja, ligesite, armiqesija kûpe s' uprapsne.

Rómasite ndáheɕine me dy: te párete, qe kíɕine ɡiđe púnete ne dore, te tjérete, q' íɕine róberɛt' ɛ atyrɛ.

Roma ɕume hɛre ra ne pɛzík: mbrɛt' i Etryrise Horsini ɛ mori, Goλoaɳte ɛ doqne, mbrɛt i Toskerise, Hípua (Bupi) đɛ Karqiđónasite i muntne ɕume hɛre Románete; pô qendrimi ɛ durim' i tyrɛ prape i bij ne fuqí, sa i beri mê se fundi te zott' ɛ ɡiđe bótese.

Rómasite se pari muntne Λatínete đɛ ɡiđe mbréterɛt' ɛ Italise. Si puɕój luft' ɛ Hípose muape ɕume vendɛ te Grɛkerise.

Hasdáj zune lúfterat' ɛ keqija mɛ Karqiđónasite, q' i leftój i par' i tyrɛ Anibali mɛ ɕume trimerí, ɛ u đa date posi Hípua. Hô mê se fundi ɛ vune ne dore đɛ Karqiđónene me 146 para K.

Hɛrsɛu mbrɛt' i Maqɛđonise i qendrój fort Hol-ɛmilit me 178 para K., pô mê se fundi umunt ne Hiđne 168 para K., ɛ vendi upriɕ ɛ hoqi ɕume te keqija nga Rómasite. Me 146 para K. Múmjoja mundi líđjen' ɛ Ahajiɳɛt, qe qɛ bere ne Grɛkerí nga Siqioni, Arátua đɛ Fiλopimeni, qe đuhɛj Grɛku i fundit.

Rómasite ne keté kohe kíɕine mê te ɕú-

BIBLEJOTEKA KOMBËTARE

men' ε Evrópese ðε Afriken' ε veriut. Jùhoðe ðε Asise, ε leftúane mbren' ε Syrise, Andiohne ðε ε muntne.

Has kesáj zune lúftene mε mbren' ε Hóndose, Mihridatne, i cili qendrój si bupe ne ϭúme lúftera 26 vjet mε Rómasite; mê se fundi ε mundi Hompeu farε; po Mihridati ϭkoj ne Qqeherí ðε mbloði fuqí te maüε t' i bij Rómese; uϭetárete te lóðure nga lúfterat' ε nxúape Mihridatne, ε vune te bipe; Mihridati si mê s' i mbet ϭprese piu hélmin' ε vdiq.

Románete mε trε bupa hoqne brenge: mε Hípone n' Evrope, mε Anibale n' Afrike ðε mε Mihridatne n' Así.

Hompeu mori n' Así Syrine, Halestine etj. Kaisari mori Galine ðε ca nga Γermanija ε ca nga Bretanija, Agusti mori ðε Egýptene me 31 para K. Me 15 pas K. múape Ingiltérene. Trajani mori Dacine me 103 pas K.

Rómasite kíϭine mape bésen' ε giü' aferó púnerat' ε Grekerise. Mε giðe qe géndeϭine ne lúftera Rómasite, guh' ε nómet' ε tyre qene xperúare pas nevójese, eðé ne diturí kane ϭtúare ϭume gerra.

Me 200 pas K. Roma kiϭte Hortogali-

ne, Spáŋene, Fráncene ger te lum' i Rínose, Hoλandine, Inpiltérene, Austrine, ca cópera te Γermanise ε te Danimárkese, Italine me nisit' ε saj, Ungarine, ánet' ε Túnese, Θrákene, Maqε-ðonine, Cqiperine, Grekeríne, Krimene. Kavka-sine, giđ' Asin' ε vógele, Syrine, Finikne, Ha-lestine, Egýpten' etj.

Kostandin' i mađ ε ndau mbreterine me dy: cópen' ε perndimit ðe Rómen' i mbajti Liqini, mbreterin' ε lindjes' ε mori vete; ðe erði ne Byzande, ε beri kryε-qytét ðe i vû émerine Kostandinopoje me 328 pas K. Hô me pake kohe uzune te dy ne lufte, fitój Ko-standini lúftene, ðe ube mbret' i giđe mbrete-rise prape, po mbajti Kostandinopójene, kryε-qytét, se ie ne mést te mbreterise.

Kristerimi ne keté kohe kie zen' ε perha-pej ne bote nga dale, Kostandini i ndihu Kristerimit ðe ube, me te ekúare ca kohe, bes' ε giđe mbreterise.

337 pas K. vdiq Kostandini; te tre djemt' ε tî uzune, pasdáj uvû mbret' i nip' i Kostan-dinit Julianój, q' uvrá me 363 pas K. ne lu-ftet te Hersise. Has atí usterija vû Jovianone, pas atí hyri Valentianój, pas atí Gratianój,

pas atí Θɛoδosi; me 395 pas K. vdiq Θɛoδosi δɛ la dy te bijte, atá ɛ bene dy cope prape mbrɛterine: ne Kostandinopoje mbɛt Arkaδi, ne Rome vatɛ Onori. Mbrɛterɛt' ɛ Rómese uqúajtne Romas, te Kostandinopójese Byzandíɳ. Πo te dy mbrɛterite íɕine ne te keqija, sɛ nuke puɕontɛ kupe ligesija se bréndesmi δɛ brɛng' ɛ fqíɳevɛt.

Eδé Istorí ɛ Rómasɛt nis nga ɕume pepaλa, pô pɛpáλate i lame ɛ zume nga ɛ vertéta.

Rómasite iɕine nga far' ɛ Πɛλaspiɳɛt.

Rómasite kíɕine miaft qytɛterí ɛ diturí.

M' i maδ' i vjɛrɕetórevɛt te Rómasɛt eɕte Virgili, pasdáj Horasi ɛtj.

Jane δɛ ɕume te díture m' émere, si Sɛnɛka, Cicɛroni, Illini ɛtj.

Γuh' ɛ Rómasɛt qɛ ɕume kohe puh' ɛ giδ' Evrópese.

Nómɛt' ɛ tyrɛ jane δɛ sot peɳ' ɛ nómɛvɛt t' Evrópese.

Πriɕj' ɛ vɛtíjavɛt i priɕi Rómasite.

Πérezite mɛ émere te Rómese

Ne kohet te δimokratise iɕ Tibérjoja, qe umundua ɕume per te miret te vendit ɛ te

ŋɛrezise, pas atí eɢt' i veʎáj Kájoja, te cílet' íɢine te bijt' ɛ Kornɛlise, q' iɢ grua mɛ ment ɢume.

Πasdáj jane Marjoja ɗɛ Siʎʎa, te cílete patne bere lúftera fort te ɢuma per te miret te Rómese, pô ne funt uzune nga nakari ŋeri mɛ tjáterine, ɛ nga kjo ubene ɢume te keqija ne Rome. Márjoja ɛ perzuri Siʎʎene ɗɛ i vrau mɛ temép miqt' ɛ tî; pasdáj Siʎʎa mundi Márjone ɗɛ i vrau miqt' ɛ atí.

Πas ketyrɛ jane Πompɛu ɗɛ Kaisari, q' ɛ kíɢine Rómene ne dore. Ketá punúane ɢume te mira, pô pasdáj zíhjɛt' ɛ lúfterat' ɛ tyrɛ prune ɢume te keqija, ne funt umunt ne Θɛsalí Πompɛu.

Si ɛ vrane ɗɛ Kaisare mɛ te pabɛse, doʎi Andoni mɛ̨ Oktavne, Oktavi mundi Andone ɗɛ ubé mbrɛt, ɗɛ vû émerine Agúst. Ne ditet te Agustit lulezój Roma, si Aɗina ne ditet te Πɛrikliut: Fiʎosófet' ɛ vjɛrɢetóret' ɛ ɢkróŋesit' ɛ vjétere qɛne ne ditet te ketí.

Πas Agustit ɛrɗe Tibérjoja, Kaliguʎa, Kʎádjoja, ɗɛ Nɛroni, q' íɢine te ɡiɗe ɢume te liq ɗɛ priɢes ɛ mundoŋes.

Πas ketyrɛ uɢetáret' umahnitne farɛ, vrasja, prɛsja iɢ si lodre; fron' ɛ mbrɛterise ɛ ɢítni-

ne; ajý qe behɛj sot mbrɛt, me néserɛt iɕ a i pezúare nga froni, a i vrare. Ne keté kohe ɛrði ðɛ Kriɕterimi ne Rome, per te cílen' u-bene lúftera te mbeðá ɛ te keqija ɕume.

Ner ketó kóhera mê m' émere mbrɛt eɕte Trajanua ɛ Andrianua; pas atyrɛ Djoklesjani; pas atí Kostandin' i mað, q' ɛ ðame, i cili iɕtɛ Gqipetár, po ðuhɛj Dardán, sɛ iɕ nga á-net' ɛ Ysqypit, qe qúheɕin' ahɛrɛ Dardaní.

Mbleðj' ɛ mað' ɛ gukáteset ne Rome, ɛ cila ɕih giðe púnete, ðúhɛj Sɛnato. E tíla n' Aði-ne quhɛj Ario-pago.

Vɛç ketyrɛ kómbɛvɛ, qe zume ngojɛ, kiɕ ðɛ ɕume te tjɛre mi faqet te ðɛut te padepúare, a te depúare pake, pô te pa qyteterúare farɛ; ðɛ atá kíɕine púhen' ɛ bésen' ɛtyrɛ.

Nga giû' atá kombɛ mê te depúare jane Sqeh-te, Qéltete, Skandinávete, Ibiriqte, Γɛrmáne-te, ɛtj. ɛtj.

KRYE E DYTE

ISTORI E MESME

Koh' ɛ mɛsmɛ n 'Evrope ka qene luft' ɛ pe muje. Diturise i kiɕ húmbure ðɛ émeri, qɛriu iɕ si ɛgersire.

I

Kómbɛt' ɛ riɳ ɛ priɕj' ɛ Rómasɛt

Tri mbrɛterí íɕine ne keté kohe te mbeðá: ɛ Rómasɛt, ɛ Byzandiɳɛt, ð' ɛ Hérsevɛt. Te tri ketó kíɕine rene ne dobetí ɛ ne te keqíja: bot' ɛ vjétere dukɛj sɛ dontɛ te perseritɛj.

Kómbɛt' ɛ égere dúaλe nga pýjɛt' ɛ Gqɛherise, te Γɛrmanise ɛ te véndɛvɛ te tjɛre, jů dɛrðe mbrɛteris, se dóbete se Rómese.

Ketá kómbɛt' ɛ égere ðúheɕine Eruλe, Hune, Gotðe, Vandale, Γɛrmane, Aombarðe, Suive, Vurgunðe, Visigotðe, Frenq, Saksone, ɛtj.

Vandálete zune Spáɳene, uhoðe ðɛ n' Afrike; Vurgúnðete múape Fráncene; Visigótðete, si priɕn' ɛ bene plaçke Rómene, zune ð' atá Fráncene; Frénɒite qendrúane nd' anet te lumit te Rínose; Saksónete zune Inpiltérene.

Ketó filírera íɕine t' égera, si ðɛ ɒuh' ɛ tyrɛ, ðɛ vɛtíjat' ɛ bésete ɛtj. Kíɕine te páret' ɛ tyrɛ, q' íɕine mê t' égere nga te ɒiðe. M' i égeri nga ɒiðe iɕtɛ Atiλa, i par' i Húnevɛt, qe priɕi ɛ ɕkrɛtój ɒið' Evrópene.

Odoakri, i par' i Erúλevɛt mori Rómene me

476 pas K. Aɕtú humbi mbrɛterí ɛ Rómese; mbrɛt' i saj i fundit quhɛj Romíl. Me Romíl ɛ nisi mbrɛterin' ɛ Rómese, ŋe játer' ɛ sosi. Qendrój fuqí ɛ Rómese, hɛre mbrɛterí, hɛre fare ðimokratíjɛ, qe nga 753 para K. ɡɛr me 476 pas K. vjɛt 1229. Odoakri ɛqúajti mbrɛterin' ɛ tî Italí.

Kλovi, i par' i Frenɡɛt mundi Siágrine, q' iɕ ne France i par' i uɕteris' se Rómese, ðɛ ube zot i mê te ɕúmes' se Fráncese. Tjátern' ane ɛ múape Ostrogótðete.

Θoðoriku mɛ te tjɛre Ostrogotðe mundi Erúλete, ðɛ mori Italine me 493 pas K., ɛ beri kryɛqitét Ravénene.

Mbrɛt' i Kostandinopójese Justinianój, qe qɛ m' i mir' i Byzandiŋɛt, dergój Bɛlisare, qe doλi m' i mir' i uɕtárevɛt te Byzandiŋɛt, ðɛ debój Ostrogótðete nga Italia, ɛ Vandálete nga Afrika. N' Italí mê pasdáj hyne Aombárðete, q' ɛrðe nga Ungarija. Justinianój mbloði ðɛ ɡiðe nómɛt' ɛ Rómese, ðɛ i ɕtoj ɛ i ndertój, qe jane ðɛ sot peŋ' ɛ ɡiðe nómɛvɛt t' Evrópese. Ɔpetój ðɛ mbrɛterin' ɛ Byzandiŋɛt nga ðenja, q' i dergóninе per mot Aλarikut, mbrɛtit te Gótðevɛt.

Has Justinianójt mbrɛterí ɛ Byzandiŋɛt ube farɛ ɛ dóbete ɛã' ɛ lige. Mbréterɛt' íɢine te liq, bréngat' ɛ ngrenjet' ɛ trazímɛt' íɢine te paprɛra ɛ te ɢuma, padija kiɢ mbulúare bótene si ŋe rɛ ɛ zɛze. Lɛoni nga ɡiđe mbréterɛt' ɛ Byzandiŋɛt dɛɢ te nxir konísmate nga kiɢa; pô ɡenja doλi kundréjt mbrɛtit, đɛ mbupój konísmate, andáj ŋe qint vjɛt vatɛ ky trazím, ɛ uderđe ɡákera ɢume, ɡersa dy mbrɛterɛɢa, Irini đɛ Θɛođora zune t' u fáleɢine konísmavɛt, đɛ u bene zémerne bótese.

Mbrɛterí ɛ Byzandiŋɛt ɛã' ɛ Hérsevɛt pónine, pô íɢine mahnítur' ɛ dobetúare, đɛ ɢume hɛre n'armikerí ɛ ne lufte ŋera mɛ tjáterne.

Kómbɛt' ɛ riŋ t' Evrópese zune te béheɢine te geɢtere, ɛ po i línine béset' ɛ vjétera. Evropa ne ketó kohe iɢ fort ɢum' ɛ perzjere, đɛ ne vrasj' ɛ ne prɛsj' ɛ ne pemuje te mađɛ.

II

Arábete

Arabija iɢtɛ ŋe vent i qɛte, qɛverisɛj mɛ ŋe fare đimokratijɛ, ɛ mɛ zakónɛt' ɛ nómɛt' ɛ saj; bɛs' ɛ tyrɛ iɢtɛ ɛ épete, nga ɡiđe pɛren-

dite mê te mbeđate íɕine Lati ε Yzzati, q' u bénine fytýren' ε u fáleɕine. Bεs' ε Arábevεt i ngantε béses' se Finíkasεt, qe kíɕine qe moti. Drítat' ε Finikut ε t' Alεksándres kíɕine hé-đure pake ɕkendija diturijε n' Arabí. Arábete íɕine đε miaft trεgetare.

Me 569 pas K. lindi Muhammεti ne Mεqé, q' eɕte qytεt' i Arabise; ne vogelí mbεti i vár-fere nga mem' ε nga ate, đε ε piti i unpi Ebu-Talipi. Muhammεti mε karvánt te Mεqese ɕu-me hεre kiɕ árđure nga ánet' ε Syrise. 25 vjεç umartua Muhammεti, mori Hadixεne, q' iɕ grua ε vê, pô ε pásure fort. Kur apiti te dyzét vjette i mesój kombit te tî béseu' ε Myslimánevεt. Armiket' ε tî ε perzune nga Mεqeja mε giđe ɕoke, pô ε prine ne Mediné. Te páret' ε armíqεt íɕine Ebuxεhli, Ebulεhebi, Syfjani. Ne Mε-diné mori fuqí, leftój mε Mεqene, mundi pas ɕume luftaɕ armíket' ε tî, đε ne đjete vjet iɕ i zot' i giđ' Arabise.

Bεs' ε Muhammεtit đε fuqí ε Arábevεt, dukε ɕtúare, ε dukε xgerúare, apiti ne Syrí, q' iɕ mbrεterí ε Byzandinjεt, đε uzune lúfterate. Te dy mbrεterit' ε vjétera: Hérset, ε Byzandinjte utrempne perpara fuqis' se rε.

63 vjεç vdiq Muhammɛti; i-par' uvû Ebu-Bɛqiri, vjéhep' i tija, Bɛqiri ɕtrój Arabine, q' iɕ ne trazimɛ, ãɛ mori ɳe cope nga Syrija. Has dy vjɛt vdiq Bɛqiri, ãɛ ndeɳ ne kembet te tî Ymɛri me 634 pas K.

Ymɛri mori giãe Syrine, Finikne, Mɛsopotamine, giãe Hɛrsine, Egýptene, ɛtj.

Mbrɛterí ɛ Hɛrsise pas Arsáqevɛt, kiɕ hyre ne doret te Sasánevɛt, Sasánete qendrúane 426 vjɛt. I pari eɕte Sasani, qe beri mbrɛterine, i fundit eɕte Jɛzd-xɛrd' i trete q' ɛ muntn' Arábete.

Ymɛre ɛ vrau ɳe Hɛrs, ãɛ ne kembet te ti ndeɳ Osmani me 644, Osmani gɛti ɳe mbrɛterí te gɛre, ɛ myslimane te ɕume. E xgɛrój ãɛ ca n' Así mbrɛterine, ãɛ uhóû neper nisírerat te dɛtit te barãe.

Osmani si undóû plak, púnerate i mori ne dore Mɛrvani, i cili iɕ ɕkróɳes' i tî.

N' Egypte kiɕ qɛveritár te bip' ɛ Bɛqirit Muhammɛtne; Mɛrvani, qe kiɕtɛ mape púnerate ne dore, ɛ nxori Muhammɛtne, ɛ dergój ɳe ɳerin' ɛ vɛt; p' andáj ɕume nga Egýptasite baɕke mɛ Muhammɛtne ɛrãe ne Mɛqé ãɛ i vane ne xamit Osmanit, qe t' a vrísine; po

ε θpetój Hasani, i bir' i Aliut. Aliu mε fjale te émbela i xbuti Egýptasite, ãε bindi Osmane qe te dergontε prape Muhammεtne, ãε Osmani ε degój. Mε te nísure per uãe Muhammεti mε Egýptasite, Mεrvani dergój ηe karte mε ηe ηerí, ãε i θkroj atí, q' iθ ne vent te Muhammεtit, qe puna ubé mε te perãune, pô mos ε leθó vende. Hεriu mε giãe karte ra ne doret te Muhammεtit ε te Egýptasεt mb' uãe. Mε te mape vεθ pa-bεsine ukãýεne ãε εrã' ε vrane Osmane ne θtepít me 656, si beri 12 vjεt paresí.

Aliu iθtε i bír' i Ebu-Talipit, kuθerir' i par' i Muhammεtit ãε ãéndep' itija, qe kiθ mape Fatimεne, te bíjen' ε dáθure fort te Muhammεtit, q' ε kiθ mε Hadixεne. Aliu, Fatimεja, ãε te dy te bijt' ε tyrε Hasani ε Hysεjni qúheθine femij' ε Muhammεtit. Has Osmanit qε θúme nεvoje qe t' iθ Aliu ne paresít, sε Arábete po príθeθine se giãaθ, ε vεç Aliu iθ i zoti t' i síã mb' uãe. Ho mε te xpéãur' ε mε te ndéηur' Aliu ne paresít, Tεlháj ε Zyberi mε θoke, ãε Ajiθεja, q' iθ grua ε vê ε Muhammεtit, ã' ε bij' ε Ebu-Bεqirit, ungrine kundréjt Aliut. Huna pa daθjεt t' Aliut εrãi

ne lufte; po si uvrane te páret' ε ánes' s' armiqεt ne luftet, q' i ðone Saffεjn, uqεtua trazimi. Aliu po mipεj te vij n' uðe Arábete ne Mεqé. Kur Mavijεja, i bir' i Syfjanit, q' ε kiɕ vene Osmani qεvεritár ne Syrí, ungrit kundréjt Aliut. Aliu zû Qofεne, q' iɕ áfere Gamit; ðε uperpóq t' a síÂ n' uðe pa gak, po nuk' ε bindi dot.

Me se fundi uzû lufta, Aliu i dergój fjale Mavijεse te leftónine vetem ata te dy. Ilô Mavijεja nuke dεɕ, sε s' jà dil dot. Ketó lúftera ubene te gata ε te pergáketa ðε uvrane ɕume bûpa nga te dy ánete.

Me 660, qe púnerate s' kíɕine géture noqé funt farε, Aline ε vrau qe qerí se pɕéhtazi. Até qerí ε quánine Ibni-Mylxém.

Aliu apiti sa u la fjale te bijεt qe t' i fáline fajne Ibni-Mylxεmit.

Has vdékjεs' s' Aliut Mavijεja uçkujdés ðε zû maðerine ε ubé mbrεt dukε príɕure menýren' ε ðimokratise, qe qε gεr ahεre nde Myslimane.

Hasani s' ε qohu Mavijεne per te pare, εð' i qendrój kundréjt ðε uperpóq fort, pô iɕ qe kohe qe miku ε armiku s' qíheɕine. ɕume hεre ε lane ne lufte vetem, ɕume hεr' ε plagosne,

ɕume hɛr' i hoðe hélmine; me se fundi ɛ hɛlmúane me 669.

Hysɛjni mbɛti pas Hasanit i par' i femíjes' s' Aliut.

Mavijɛja si fortesój mbrɛterine, leftój ðɛ ɕume hɛre mɛ Byzandiɳte, ɛ vendosi fuqine ðɛ qe ne te gaÀe beri nekembes per pas vdɛkjɛ te bire Jɛzitne, ɛ vû bótene t' a ɳíhnine per mbrɛt. Hysɛjni Jɛzitne s' ɛ ɳohu, sikunder s' pat ɳóhur' as t' ane per te pare.

Me 680 pas K. vdiq Mavijɛja. Jɛziti zû frone. Bot' ɛ Qofɛse kerkúane Hysɛjne per te pare, Hysɛjni u dergój te kuɕerin' ɛ pare Myslim-Ykajle mê pare, unís ðɛ vɛte mɛ ɕume uɕterí. Jɛziti ɛ ngriti bótene me kembe; Myslimn' ɛ vrane ne Qofé, ðɛ Hysɛjn' ɛ pɛdúane ne Qɛrbɛlá. Uɕterí ɛ jɛzitit iɕtɛ si mizerija: ɕóket' ɛ pabɛse po i íkenine mɛ míjera Hysɛjnit.

Hysɛjni u ða uɕetarɛt te tî: Kuɕ do te vdɛse, te pije mɛ mua. Me se fundi mbɛt mɛ 72 ɕpirt, qe mê te ɕúmet' ɛ tyrɛ íɕine veÀézer' ɛ níper' ɛ fis' i tî. Ne keté lufte ɕum' upefyɛ trimɛ femij' ɛ Aliut, q' iɕ ɛ pake ne mɛst te mizerise. Me ne funt u prɛne ðɛ újet' ɛ giðe

rane deɕmitare per te vertétene, ɛ kundréjt se paúđese; vɛtem Zɛjnɛl-Abidini, i bir' i Hysɛjnit, q' iɕ foɕŋe, đɛ grate ɕpetúane ne Qɛrbɛlá; đɛ i prune ne Gam, pa i dergúane ne Mɛqé.

Mbrɛterí ɛ Mavijɛse, qe qúhɛt' ɛ Ymmijɛŋɛt, qendrój 87 vjɛt. Trɛ syrɛɕ qɛne Syfjanas, đɛ ŋe-mbe-đɛte Mɛrvanas, giđe 14, qe nga 610 gɛr me 697.

Ne kohet te Ymmijɛŋɛt uhođe nga Afrika ne Evrope, đɛ zune Spáŋene Arábete, ɛ bene ŋe mbrɛterí me vɛthɛ atjé; ɛ trempne đɛ giđ' Evrópene.

Me 698 upríɕ mbrɛterí ɛ Ymmíjɛŋɛt; sɛ ungrít giđe bota kundréjt syrɛɕ. I par' i ketí trazimi iɕtɛ ŋe bûpe nga Horasan' i Hɛrsise, q' i đone Ebu-Myslím. Mɛ te rene Ymmijɛŋte, uvû mbrɛt Abbas-Sɛffahu, q'iɕ nga fis' i Muhammɛtit. Kjo mbrɛterí uquajt ɛ Abbasiŋɛt; qendrój 508 vjɛt, ubene 32 mbrétere, Ymmijɛŋte kísine Gamne kryɛ-qytét. Kryɛ-qytét' i kesáj mbrɛterijɛ iɕtɛ Bagdati. Ne kohet te ketyrɛ, đɛ mê tɛper ne te Harún-Rɛɕidit, q' eɕte mê-mɛ émere nga Abbasiŋte, muap' Arábete diturin' ɛ vívđat' ɛ Grékerɛt te vjétere, đɛ iɕ

ŋe fare qyteterijɛ nder Arábe n' até kohe, qe ðúhɛte Qyteterí ɛ Arábevɛt, ɛ qe ka lene ɕume gerra te vjéjtura, ðɛ émerat' ɛ ɕume ŋérezɛ te diture, si Ibni-Siná, Ibni-Ryɕd ɛtj. ɛtj.

Arábete ne keté kohe kíɕine map' uðen' ɛ mbroðesise ɛ te qyteterise, guh' ɛ tyrɛ ube ɕum' ɛ gere, gyqɛte te mbarúara ɛtj. ɛtj.

Has kohɛ komb' i Arábevɛt udobetua fort; mbrɛti qe ðuhɛj *Halifé* vɛtem émerine kiɕtɛ: Mongole, Tatare, Qyrde ðɛ ɕume kombɛ te tjɛre íɕine bere myslimane, ɛ kíɕine mape fuqí, ɛ kíɕine bere mbrɛterirra.

Asija ɛ Afrika ubene ne keté kohe si ðɛ Evropa; sɛ ketá kómbɛt' ɛ riŋ qɛne t' égere. Nga giðe mbrɛterírat' ɛ kesáj kohɛ mê te perméndura jane Bɛni-Aglɛbi, Mylahɛdéjte, Etabéqete. Kara-Hitánete, Çobánasite, Gaznivite, Gulamánet' ɛ tyrqɛt, Gulamánet' ɛ Çɛrqésevɛt, Sɛlçókete, te cílet' íɕine te ndare me ɕume dɛga ɛtj. ɛtj.

Nga fúɕat' ɛ gɛra qe jane ne mɛst te Sibirise, te Kínes' ɛ te dɛtit te Kaspise duaÀe ŋɛres barín ɛ t' égere si mizerija, ðɛ muape Kínene; pasdáj udɛrðe ne per Así. I par' i tyrɛ iɕtɛ Çingíz-Hani. Me 1227 vdíq Çingizi, ðɛ la

te bijte. Ketá muap' ε doqne ðε Bagdatne, ε-ðε prene qérezite giðe, ðε Halifen' ε fundit, qe quhεj Mytesâm; pô me 1368 uεua mbreterí ε Çingízevet.

III

Evropa ðε Asija

Evropa po mepeε mε lúftera, ε iεtε ne pemuje. Me 800 pas K. Garlemaqi uvû nga an' ε Hápese mbret' i perendimit; mbreterí ε tî mir Fráncene, Γermanine ðε Italine. Has pake kjo mbreterí uperndá prape pas zakonit, qe kíεine mbrétret' ε Fráncese, q' u ndánine mbreterine djemet tyre.

Hasdáj kane dale Danimárkasite ε Normánete ðε káne zene Ingiltérene, Fráncene, ðε qe cope t' Italise.

Me 1066 ube mbret i Ingiltérese Gulielmua, q' iεtε duka i Normandise. Italija, si hyne t' árðurit' ε égere, ubé εume ðimokratírera, qe géndeεine ne lufte te pa prere ne mest te tyre. Mê te perméndura nga ketó ðimokratírera eεt' ε Lombardise, ε Γenóvese, ε FÄorendise ðε ε Venetise.

Ne ketó kóhera Пapa ðε ɡiðe prifterija kíɕine fuqí te maðε n' Evropе; bota iɕtε pas syrεɕ si bagetija, Пapa Grigor' i ɕtatte i perzjεn kaqe mbétrete, sa qe nga 850 ɡεr me 1100 pas K. 250 vjεt s' puɕój lufta ε trazimi.

Me 886 kiɕ zene te ndahεj kiɕ' ε Kostandinopójese mε kiɕet te Rómese, me 998 umbarua ndarja.

Halifεɳt' ε Bagdatit íɕine te qytεterúare miaft. Ne kohet te Harun-Rεɕitit, qe ðame, kiɕ ɕume drite nder Arábe. Haruni kiɕ εðέ ɕume miqesí mε Ɠarlemaɳne, ε kártera ðε kanisqε vinine ɡiðeɳé nga ɳeri tε játeri. Ие ore, q' i pat derguare Haruni Ɠarlemaɳit, kiɕ çudíture ɡiðe bótene n' Evropе, qe ɡεr ahεrε s' kíɕine pare te tiλe ɡê. Faq' ε ðεut ne kohet te ketyrε qε ndare me dy: Bóten' ε Myslimánevεt, q' iɕ Asija, ε kiɕ Haruni, bóten' ε te Kreɕtérevεt, q' iɕ Evropa, ε kiɕ Ɠarlemaɳi; po íɕine ðε dy mbrεterira te tjεra ne mεst: n' anet t' Evrópese, ne Spaɳe ɡendεj mbrεterí ε Arábevε, ne anet t' Asise, ne Kostandinopoje iɕ mbrεterí ε Bizandiɳεt, q' íɕine te dyja te dobetuara. Пô pas Halifεɳεt εð' Asija iɕ si Evropa ne pemuje.

Jɛrusalimi ne keté kohe qɛ ne doret te Myslimánevɛ.

Ne kâógere, qe quhɛj Hɛtro, ɛ ngriti giâ' Evrópene me kembe kundre myslimánevɛt. Undɛsne lúfterate ne mɛst te Evrópese ɛ t' Asise. Ketyrɛ lúfteravɛ uâone lúfterat' ɛ kryqit, sɛ giâe te Kriɛtérete, qe vijne ne ketó lúftera, kíɛine nga ηe kryq mi poba,

Ketó lúftera kíɛine te pare Hápene, qe mliâtɛ mbrɛ́terɛt' ɛ Evrópese mɛ uɛterí te maâɛ ɛ i dergontɛ te leftónine. Lúftat' ɛ kryqit kane nísure me 1095 pas K. ɛ jane mbaruare me 1291.

M' ɛ maâ' ɛ tyrɛ ɛɛt' ɛ trɛta, qe qɛ nga Evropa nísure mɛ úrâerit te Hápese Frɛdɛriku i pare, mbrɛt' i Γermanise, Filip-Agusti, mbrɛt' i Fráncese, Riɛardi, mbrɛt' i Inpiltérese ɛtj. me 1189. I par' i uɛetárevɛt te Myslimánevɛt iɛtɛ Salahyddini, mbrɛt' i Epýptese ɛ i Syrise. Ne ketó lúftera mundɛj hɛre η' an ɛ hɛre tjátera.

Ne te péstete lufte Evrópasite, q' íɛine nísure per ne Jɛrusalím, ɛrâe ne Konstandinopoje, âɛ múape qytetne nga Bizandiηte me 1204, ɛ

bene ŋe mbrɛterí te tyre; po pas 50 vjɛt ikn' ɛ ubé prape mbrɛterí ɛ Bizandiŋɛt.

Ne ketó lúftera uvrane ɕum' Evropas. Πo ketó lúftera jane bere burimɛt ɛ qytɛterís' s' Evrópese; sɛ uŋóhn' ɛ ubaɕkúane ŋeri mɛ tjáterine, pane ɲiđe fáqɛn' ɛ đɛut, mesúane púnerat' ɛ Asise, qe s' i dijne farɛ ɲɛr ahɛrɛ, muape dritat' ɛ diturivɛt t' Arábevɛ. Arábet' i qúajtine Sarasine.

IV

Hriɕj' ɛ Bizandiŋɛt đɛ Tyrqija

Týrqite kíɕin' íkure ŋga frik' ɛ Çinɲizit. Osmani mɛ tufet te tî ɛrđi ne Sɛlçúkete, qe kíɕine kryɛqytét Kóŋene, đɛ ubé ŋe nga te páret' ɛ uɕterise. Mbrɛti vdiq pa lene maɕkuđ, đɛ mbrɛterin' ɛ ndane paresija, đɛ mori si cili ɲjésene, qe kiɕ nen' úrđere.

Osmani dukɛ múndure mê te dóbetit' ɛ te párevɛt, q' iɕ bere si cili mbrɛt me vɛthɛ, zû Brúsene đɛ ɛ beri kryɛqytét ne 1329. Orhani, qe qendrój ne kembet te t' ɛt, ɛ xɲɛrój mbrɛterine dukɛ múndure ca mbrétere te vépele; q' íɕine nene úrđerit te Bizandiŋɛt. Murati u-

hóđ n' Evrope me 1360, đε beri kryε-qytét Adrianupójene. Bajaziti ε xpεrój mbrεterine qe nga Frati ε pεr ne Tune. Timúr-lεnpi qe doλi ng' Asija, usúl mi Tyrqine, Bajaziti leftój mε Timure, po umúnt ε uzú i paλe ne Anpire me 1383.

Timur-Lεnpi mori Hεrsine, đε εrđi pεr n' Astrahán ne Rusí; pastáj vatε pεr ne Dehlí q' iε kryε-qytét i Hindit. Me 1400 mori piđe Syrine, đε priεi Bagdatne, Halεpne, Damne, εtj. Me 1405 ε εum' ε Asise iε ne doret te Timur-Lεnpit. Ho mbrεterí ε tî pake kohe pojti.

Bizandipte po qendrónine si ne εtepí ε kepúsure. Týrqite po vínine mbrođ. Has Bajazitit qendrój Mehmεti, pas atí Murat' i dyte, pas atí Mehmεt' i dyte, qe mori Konstandinopójene me 29 te majit ne 1453. Konstandín quhεj i par' i Bizandipεt, aεtú đuhεj đε i fundit.

Mε te mape Konstandinopójene Týrqite zune vent mire; n' Asi dalε-nga dalε muape Asin' ε vógele, Syríne, Arabine, εtj. n' Evrope Grεkerine, Cqiperine, Buλgarine, Serbine, Vlahine, đε Ungarine per pake kohe, ε i ran' εđ'

BIBLEJOTEKA KOMBETARE

Austris' ε kryε-qytεtit te saj Vjénese. N' Afrike múap' Egýptene εtj.

Βimokratí ε Vεnεtise, qe kiθ θum' ane dεti, ε giđe trεgetin' ε bótese, dalε-nga-dalε uθua pas θume lúfteraθ, qe beri mε Týrqite. N' Así vεç Kína q' eθte đε sot, ε vεç Hindi qe pasdáj ε muape Ingilízete, εđé Πεrsija, si đε ca mbrεterirra te vógela, qe jáne đε sot, mbεne pa hyre nene Tyrqine.

V

Mrεterit' ε ra t' Evrópese

Ne Spaq' íθine tri mbrεterirra: Aragónene đε Kastílene i kíθine vene ne dore te Kriθtérete, Grεnádene ε kíθin' Arábete, qe qe hεre kíθine giđe Spáqene đε i qεne héđure đε Frángese, po i pat debúare Garle-Martεli nga Franca.

Mrεt' i Aragónese, Fεrdinandua, mori grua mrεterégen' ε Kastílese, Isabélene, đε ubene te dy mbrεterite baθke me 1474, pa si muape fuqí i debúan' Arábete farε nga Spaqa mε θume te keqija ε mε te mađ temép.

Elvεtija undá ne ketó kóhera pεj Austrise.

Austrija iɕ bere dalɛ-nga-dalɛ ŋe mbrɛterí ɛ maðɛ mê pare.

Inpiltɛra ne kóherat' ɛ para iɕtɛ piðe-ŋe ne lufte te bréndesmɛ, sɛ íɕine katre kombɛ: Saksone, Inpilize, Skote, Qɛlte. Me 680 múape Kriɕterimne, me 827 Alberi i baɕkój mbrɛterite, q' íɕine ɕtate, me ŋe, po pɛr me 894 íɕine piðe-ŋe ne lufte mɛ Danimárkasite.

Ne France me 429 pas K. mbrɛterój Faramondi: kjo femije ðúhɛte Mɛrovéŋ, sɛ i trɛti quhɛj Mɛrové, ðɛ jane 22 mbrɛterɛ; Femij' ɛ dyte eɕt' ɛ Carlemaŋɛt, atá jane 13; ɛ trɛta eɕt' ɛ Kapétevɛt, qe jane 36; ɛ káterta eɕt' ɛ Napolónevɛt, qe qɛne 3.

Kur rane Kapétete Eduard' i trɛte, mbrɛt' i Inpiltérese dɛɕ t'_a mir Fráncene, andáj uzû lufta ne mɛst t' Inpiltéres' ɛ te Fráncese, ɛ uxvarít 114 vjɛt, qe nga 1339, pɛr me 1453. Me 1349 ðɛ 1367 umuntne Francézete. Me 1364 ðɛ 1380 Kárloja i pɛste, mbrɛt' i Fráncese i ndoqi Inpilízete nga piðe Fránca, vɛç ne Bajón umuntne Francézete.

Kárloja i paɕtte ɛ beri ðɛ ðéndere Hɛnrin' ɛ pɛste ð' ɛ vû mbrɛt ne France me 1420.

Has vdékjɛs' se Hɛnriut Inpilízete udɛrðe te

mírine ðɛ Avriline, qytɛt' i vɛtem, q' iɕ ne doret te tyrɛ, ɛ qe pij Kárʎoja i ɕtatte.

Francézete s' kíɕine noɲe ɕprɛse, kur ɲe vaɕe 18 vjɛç, qe qúhɛte Jane-ɛ-Hargut, ɛ mori persiper te ndiqtɛ armíket' ɛ te ɕpetontɛ meme-ðɛne. Γiðe Francézɛt' i rane pas. Jana mɛ korðe ne dore perpara uɕterise futɛj ne uɕterít t' armikut posi pufɛja; Francézete dukɛ par' aqe trimerí ne ɲe vaɕe, ubene fort trima; Inpilízete uðýɛne; Jana kíɕ mape vdékjɛne ne sý, ðɛ me se fundi ra ner duart t' Inpilízevɛt, Inpilízete keté vaɕe, qe nderój giðe grate, ɛ hoðe ne zjart te paʎe, eð' ɛ doqne; po Francézɛt uɛrði mê tépere trimerí ðɛ i debúane nga meme-ðɛu.

Γɛrmánete pas trazimit te mað, qe ðame, te kómbɛvɛt, íɕine ne kufít te mbrɛteris, se Rómese; íɕine trima fort; bɛsónine díɛʎine per Hɛrendí; pas Francezɛt, ɛ pas Inpilízevɛt uben' eðé Γɛrmánete te kriɕtɛre. Ne kohet te lúftavɛt te kryqit ðɛ mê pasdáj Γɛrmánete péndeɕine ne te maðɛ pemuje per me 1137, q' ubé mbrɛterí ɛ Ohɛnstaufénevɛt; pó eðé kjo femij' ɛ mbrɛterís, te Γɛrmánevɛt pat ɕume lúftera mɛ mbréterɛt te Bavarise, ɛ te Saksonise, q' iɕín'

ahɛrɛ. Ne nga mbréterɛt' ɛ femijese Ohɛnstaufɛn, qe ðúhɛte Frɛdɛrik-Barberusi, s' dɛɕ te ŋihtɛ Hápene, Alɛ́ksin' ɛ dyte; andáj Hapa ubé mɛ armíket' ɛ atí mik, ðɛ zuri merine mɛ Barberusne. Barberusi i ða te birt te Hɛnriut te káterte grua ŋe vaɕe te ŋe mbrɛti, qe kiɕ Napólene ɛ Siqɛline, ðɛ i hyri Hápese n' Italí. Has asáj uzû luft' ɛ paprɛre ne mɛst te Hápevɛt ɛ te ɕtepise Ohɛnstaufɛn, Korandit, qe qɛ i fundi i kesáj femijɛ, i prɛu kókene Hapa Klɛmɛnt' i káterte ne Napole, ðɛ mbrɛterin' ɛ tî jà fali Duke Kárlose, q' iɕtɛ Francés me 1240.

Kur ubé mbrɛt ne Tɛrmaní Rodolfi i Avurjit, vû paqe mɛ Hápene, ðɛ la véndɛte, qe kiɕtɛ n' Italí, ɛ mori per tâ Dukáten' ɛ Austrise. Francézet' i nxuape nga Siqɛlija me 1282, ç' ɛ mori mbrɛt' i Aragónese Hétrua; me 1504 i nxuape ðɛ nga Napola.

Hrusija kiɕtɛ hyre ne kurt te túfes' se Tɛftónevɛt, q' íɕine ŋɛres tirane; pasdáj mbe ŋe mbrɛterí, qe femij' ɛ tyrɛ qúhɛte Branderburg ɛð' eɕte ðɛ sot. Hrusijánete patne lúftera te mbeðá mɛ Holonézete.

Danimarka, Norvɛgia ðɛ Suvɛqa kíɕine qe-

moti ŋɛres ɕume kusare te dɛtit ðɛ pymse t' égere; me 1897 ubaɕkuan' ɛ hyne ne seret te mbrɛterivɛ. Mê pasdáj ŋe nga Svɛqia q' ɛ ðóɕine Gustáv qendrój kundréjt mbrɛtit te Danimárkese, Kristianit, ðɛ ɛ ndau Svɛqine me vɛthɛ.

Kóherat' ɛ mɛsmɛ qɛne piðe lufte, zjar, ɛgersire, paditjɛ, fanatisme, priɕjɛ, babezí, ɛ ɕkrɛtetire. Ho piđ' ató púnera bene gatí qytɛterin, ɛ rɛ n' Evrope, si fɛpa qe ben trendafile.

Ng' atá kombɛt ɛ égere t' ahɛrɕme ubene kómbɛt' ɛ qytɛteruar' ɛ te ndrituare te sotme t' Evrópese ne pake kohe!

KRYE E TRETE

ISTORI E FUNDIT

I

KoÀombua ɛ Aotɛri

Me 1492 Kristof-KoÀombua pɛti Amɛrikene, ðɛ uháp ŋe jɛt' ɛ rɛ per ŋɛrezine. Spaŋólete poðe n' Amɛrike. Hérezite, q' íɕine vendes atjé, qɛne te lɛɕte ɛ nuke dijne púnerat' ɛ bó-

tes' se vjɛ́tere; Spaŋólete punuane si ɛgersírate ɛ jáɢte ŋɛrezise n' Amɛrike, dukɛ vrare ɛ dukɛ príɢure se ɡiđaɢ ŋɛ́rezite qe ɡɛn' atjɛ́; đɛ atá qe ɢpetúane i múape rop ɛ i súaλe n' Evrope. Spaŋólete dukɛ hɛ́đure n' Amɛrike, Spaŋa mbɛti ɢkrɛt đɛ pas ɡɛr me sot.

Me 1547 Λotɛri, ŋe kλóɡere Γɛrmán doλi kundrɛ́jt Πápese, qe đuhɛj Lɛón. Si beri ɢoke ɢume, ngrɛhu bɛ́sen' ɛ Πrotɛstánevɛt, qe qendrón vɛtem mi unɡíλt, đɛ s' ka prifterí ɛ kλoɡerí.

Ne Γɛrmaní bɛs' ɛ Λotɛrit po hapɛj; Kárλoja i pɛ́sete ube mɛ Πápene, đɛ dɛɢ t' a nxir nga Γɛrmanija bɛ́sen' ɛ rɛ, đɛ te behɛj mbrɛt' i ɡiđe Γɛrmanise, po mbrɛ́terɛt' ɛ vɛ́ɡele te Γɛrmanise mburúane đɛ frónɛt' ɛ tyrɛ, đɛ bɛ́sen' ɛ Λotɛrit; si udɛrđe ɢume ɡákera Kárλoja hoqi dore.

Πo pemuλa ne mɛst te katolíkevɛ ɛ te protɛstánevɛ nuke puɢój; ne Γɛrmaní, ne France đɛ n' Inɡiltɛre ubene ɢume lúftera. Lúfterat' ɛ bɛ́sese vane 30 vjɛt ne Γɛrmaní.

N' até kohe Oλanđa, đɛ Véndɛt' ɛ Πoɢte íɢine nene Spáŋene; Filipi, mbrɛt' i Spáŋese doλi kundrɛ́jt protɛstánevɛ đɛ mundój ɢume

Véndɛt' ɛ Hoɢte, po mê se fundi atá ungrin' ɛð' ubene me vɛthɛ; pas asáj nisi anija te ɢuma te leftón Inɡiltérene ɛ te nxip mbrɛterésen' ɛ saj Elisabétene, qe doj protɛstanerine, po me ɳ' ane dɛti, me tjáterene aníjat' ɛ Inɡilízevɛt ɛ priɢne me 1588. Filipi me pake kohe humbi ðɛ Hortogaline, qe ɡɛr ahɛrɛ iɢtɛ mɛ Spáɳene, pasdáj undà ɛ ube mbrɛterí me vɛthɛ.

Mê trim i ɡiðe protɛstánevɛt iɢtɛ mbrɛt' i Svɛqise Gustáv-Adolfi, q' uperpóq fort per protɛstánete; po kur dot' i muntte farɛ katolíkete, uvrá ne luftet te Liqenit. Kjo luft' umbarua mɛ páqete, q' ube ne Minstɛr ɛ ne Bɛstfalí; ne keté paqe protɛstanerija uɳoh per bɛse, ɛðɛ mbrɛterit' ɛ vógela te Γɛrmanise muape lirin' ɛ tyrɛ.

M' ɛ tmɛpúar' ɛ ɡiðe te ngáravɛt te fanatizmese se kesáj kohɛ eɢte Nat-ɛ-Ɡeɳt-Bartɛlɛmit ne France, qe mbrɛt' i Fráncese Kárloja mɛ xegímt te s' émese, q' ɛ ðóɢine Katɛríne, ftoj ɡiðe protɛstánet' ɛ Frâncese ne Harís, dukɛ dɛrɡúare fjale qe doj te bentɛ ɡiðe Francézete protɛstane, ɛ te bɛhɛj ðɛ vɛte. Mɛ te mbléðure ɡiðe até nate, qe ðame, vû uɢterine ðɛ i vrane ɡiðe, gra, bupa, foɢɳa, plɛq me 1572.

II

Luft' ε dymbeäjɛte vjɛtɛ

N' Inpiltere pas Elisabétese mbrɛtorój Jakobi qe mbloði te tri nisit' ε Inpiltérese ne ŋe mbrɛterí, po i bir' i tî Kárλoja i pare unxuap nga froni, ðε ε vrane; te bir' ε Kárλose prap' ε debúane; ðε púnerat' ε mbrɛterise i ɛihtɛ lord Hrostati; te nipn' ε Kárλose prap' ε ndoqne ðε vune Guliélmone.

Evropa perserí uperzjé nga mbrɛt' i Fráncese Lodovíkua i 14. Sε dɛɛ te mir Oλándene, po Guliélmua i Inpiltérese s'ε la ðε paqe ube ne mɛst te tyrɛ me 1697. Ho s' qendrój dot ɛume kohe. Mbrɛt' i Spáŋese Kárλoja i dyte s' kiɛ djɛm, andáj la nekembes te nipn' ε se móters' se tî ðε te Lodovíkose te 14; pas vdékjɛs' se Kárλose me 1701 vatɛ ne Spaŋe nekémbesi Filipi nga Franca. Inpiltera, Austria ðε Véndɛt' ε Hoɛte ubene ŋe ðε lufta unís ε uxpat 12 vjɛt, qe nga 1701 pɛr me 1713. Umuntne hɛre ŋ' ane, hɛre tjátera, me se fundi uvû paqa. Aodovíkua i 14 i ndihu ɛume dituris' ε mjɛɛterivɛt; Vdiq me 1715.

III

Rusia

Rusia ɡɛr me 800 pas K. iɢtɛ ɛ ndare me ɢume filírera, ɛ me ɢume mbrɛterirra te vógela. Ие nga mê te mbeđat' ɛ mbrɛterivɛt te saj iɢtɛ ɛ Novgorodise. Me 1850 ɳe nga fis i mbréterɛt te Skandinavise, qe đuhɛj Rurík, mori Novgorodine; ky qúhɛt' i par' i mbréterɛt te Rusise. Vʌadmiri, qe mbrɛterój nde Rusí nga 980 ɛ ɡɛr me 1015, kaʌi ne Rusí kriɢterimn' ɛ pake diturí. Пas Vʌadmirit te bijte ɛ ndane mbrɛterine, đɛ ɳe qint vjɛt s' puɢój lufta ne mɛst te tyrɛ ɛ mɛ Поʌonézete.

Me 1223 Çinɡizi ɛ priɢi Rusine, đɛ 200 vjɛt mbréterɛt' ɛ saj íɢine nene úrđerit te Tatárevɛt. Me 1462 Ivani ɛ mblođi Rusine me ɳe mbrɛterí ɛđ' ɛ ɢpetój nga úrđer' i Tatárevɛtt, ɛ beri Móskene kryɛ-qytét. Me 1532 Vasiliađi mori đɛ Sibirine; ajŷ uquajt se pari Çar. Me 1613 ɛ nisi mađerin' ɛ Rusise Mihali, đɛ ɛ sosi Пétrua i-mađ me 1689.

Kárʌoja i 11, mbrɛt' i Svɛqise mɛ 8000 uɢetare ɛ mundi Пétrone, qe kiɢ 100000 me

1700. Πo me 1702 Kárλoja uzû mε Πoλonέzete, ε Πέtroja i mori ɞume vendε.

Me 1709 ε mundi farε Kárλone ne Πoltave. Kárλoja ube mε Týrqite mik, ɗε baɞk' i rane Πέtros' ε qεrɗúane Πεtropójene, q' ε kiɞ bere te rε ɗε kryε-qytέt; po Πέtroja i ndoqi me se fundi, beri paqe mε Tyrqine, ɗε Týrqit' ε debúane Kárλone, qe kiɞ mbέture mε pake uɞetare. Πέtroja iɞtε si ka έmerine fort ŋεrí i maɗ; vatε vεte disâ hεre n' Evrope, qe msoj púnerat' ε Evrópese, ɗε beri Rusine mbrεterí te maɗε. Me 1725 vdiq, ɗε la te ɞóqεne ne kémbet te tî, Katεrínen' ε pare.

Katεrin' ε dyte, q' ube mbrεterεɞe me 1761 mori Kremn' ε ɞume vendε te tjεre; pas asáj qε i biri Πávλoja; pas atí Alεks' i pare, qe leftój mε Napolon' ε maɗ; pas atí Nikoλa, qe beri lúften' ε Kremit mε Tyrqine; pas atí Alεks' i dyte, qe beri lúften' ε fundit, pás atí i biri, q' eɞte sot.

IV

Austria

Austrí ɗuhεj qemoti ŋe cop' ε Γεrmanise, q' eɞte pεɗ Vjέnese.

Austria me 33 pas K. ubaɕkua mɛ mbrɛterít te Rómese ne kohet te Tiberit ãɛ émerin' ɛ kiɕ Norík ɛ Hanoní ɛ Síperme.

Me 500 pas K. ɛ ɕkɛle Hýnete, Ostrogótãete, Vandálete, Avárete. Me 792 ɛ mori Garlemaɲi. Hɛnri-Oazɛleri, mbrɛt' i Tɛrmanise, qe debój Danimárkasite, Hýnete, Gqɛhte ɛ Maxárete nga Tɛrmanija, ɛ bɛri Austrine ɲe princerí nene vɛthɛ me 928. Oãon' i dyte, mbrɛt' i Tɛrmanise me 902 jà kiɕ ãene Lɛopóld-Bambergut, ãɛ fis' i atí ɛ patne ger me 1246; pasdáj ɛ mori Frɛdɛriku i dyte, mbrɛt' i Hrusise, pas atí Ottokárua, mbrɛt' i Bohɛmise; mê se fundi ɛ mori Rodólf-Habsburgu, mbrɛt' i Tɛrmanise. Qe ahɛr' ɛ tehû mbɛti ne Femijet te Habsburgut, q' ɛɕte ãɛ sot. Qe me 1186 ger me 1282 Habsburgu mori Stirine, Karnoale, Alsasne, Elvɛtine; po me 1387 Elvɛtija undá me vɛthɛ. Martɛs' ɛ Mɛksimilianit mɛ Marin' ɛ Burgóɲese me 1477 i ũa ɕtepis' se Habsburgut Véndɛt-ɛ-Hoɕte, ãɛ ɲe copɛ te maãɛ te Burgóɲese. Garle-Qinti baɕkój ãɛ Spáɲene ãɛ Siqɛline mɛ Austrine. Ho me 1521 Qinti undá mɛ te veÃane Fɛrdinándone ãɛ Fɛrdinándoja mbajti Austrine, eã' ɛ baɕkój

pasdáj mɛ Bohɛmine, Ungarine, Moravine, Silɛsine ãɛ Lysakne.

Me 1648 undá prape nga Austrija Moravija mɛ ɕóqɛte ɛã' Alsasi, po mori Austrija Kroatine ãɛ Transilvanine. Haq' ɛ Utrɛɕtit me 1723 i ãa Austrise pjɛse nga Garl' i dyte, q' iɕ mbrɛt' i Spánqese, Burgónqene, Mantune, mbrɛterit' ɛ Napólese ãɛ te Sardénqese. Me 1713 ãa mbrɛterit' ɛ Napólese ɛ te Sardénqese, ãɛ mori Siqɛlite; me 1735 ãa Siqɛlite ɛ mori Hármene mɛ te tjɛra; me 1740 Gtepí ɛ Habsburgut mbɛt pa maɕkuà, Mari-Tɛrɛza, q' iɕ nga kjo ɕtepí, ɛ qe kiɕ bupe Francoane, mbrɛtn' ɛ Lorɛnit, soài pas ɕume trazímɛvɛ te ɕoqne ã' ɛ beri mbrɛtn' ɛ Austrise ãɛ te Lorɛnit; me 1745, ãɛ mê pasdáj mbrɛterój vɛte. Me 1806 Francoáj i dyte la émerine, q' ɛ kiɕ gɛr ahɛrɛ mbrɛt' i Tɛrmanise ãɛ uquajt mbrɛt' i Austrise.

V

Hrusia ɛtj

Hrusia mê pare íɕtɛ qe cope ɛ Tɛrmanise me vɛthɛ ã' ɛ paperméndure. Ne kohet te Frɛ-

dɛrikut te maď upit ɛ mori émere; Frɛdɛriku i mori Marí-Tɛrézese Silesite. Ipar' i Bavarise mɛ ndihmet te Francézevɛt ɛ lɛftoj Tɛrézene, ďɛ nga diɓ i mori ďɛ Vjénene; po Maxárete dukɛ mape trimerí nga fjâlet' ɛ Tɛrézese lɛftuane buperíɓt, ďɛ i ndoqne Bavarézete.

Has kesâj luftɛ ubé lufte ne mɛst t' Ingiltéres' ɛ te Fráncese, Hrusia i ndíhu Ingiltérese ďɛ Austria i ndíhu Fráncese. Nga kjó lufte Hrusija ube qe mbrɛterí ɛ maďɛ ɛ Rusija zû te perzjehɛj ne púnerat t' Evrópese; Franca humbi véndɛte qe kiɓ ne Hind ɛ ne Amɛriket te Vɛriut, Ingiltɛra ubé mbrɛterí pa ɓoqɛ ne dɛt. Has kesáj undá Holonija, q' iɓ me vɛthɛ, ne mɛst te Hrusise, te Rusise ɛ t' Austrise. Katɛrina mori ca vendɛ ne dɛt te zi. An' ɛ Amɛríkese, qe iɓ nene Ingiltérene ungrít, i ndihu ďɛ Franca, ďɛ undá nga Ingiltɛra pas ca lúftavɛ, ďɛ ubé qe ďimokratí ɓum' ɛ lire, qe ďúhɛte ďimokratí ɛ véndɛvɛt te baɓkúare.

VI

Bonoparti ɛtj

Ne France, si perzune ingilízete mɛ trimerit te Janese, penja i ndihu mbrɛtit, qe quhɛj

Ɠarl' i ɢtatte, kundrɛjt paresise, te cilet' íɢine sicili mbrɛt me vɛthɛ.

Πaresija ner ketó kohe ne ɡiđ' Evrope mundontɛ ɡénjɛne đɛ s' i pɛɢónine fárɛ mbréterɛte.

Ɠarl' i ɢtatte ɛ mundi paresine mɛ ndihmet te ɡénjɛse.

Πas atí hipi i biri Luiu i XI pas ati hipi i biri Ɠarl' i VIII ɛ pa Italine te perndare, đɛ jùdɛrđ t' a mɛrtɛ. Dukɛ mape vendɛ ɛrđi ɡɛr ne Napole, po mbréterit' ɛ Evrópese te ɡiđe baɢke ɛ nxúape pɛj Italijɛ. Πas atí hipi Luiu i XII, pas atí Francoáj i pare, q' uzû mɛ Ɠárline, q' iɢ mbrɛt i Spáŋese, per front te Γɛrmanise, icili pas vdékjɛs' se Mɛksimilianit kiɢ mbéture pa zot.

Πas atí hipi Hɛnriu i dyte; pas ati i biri Francoáj i dyte, pas atí hipi i veλáj Ɠarl' i III.

Ne kohet te ketí nɡau nat ɛ ɢeŋt Bartɛlɛmit q' ɛ đame.

Πas atí hipi Hɛnriu i III pas vrasjɛs' se ketí, q' ube mɛ te pa bɛse, hipi Hɛnriu i IV.

Ky mbrɛt qɛ ɢum' i mire, i cili ndrɛqi ɡiđe púnete ne France.

Πas vrasjɛs' se ketí hipi i biri Luiu i XIII, pas atí Luiu i XIV, qe leftój mɛ Bɛlɡine, đɛ mɛ Spáŋene.

Has atí este Luiu i XV, pas atí Luiu i XVI.

Ne kohet te ketí ubé pemuj' ε maðε ne France.

Me 1789 Francézete ungrine kundréjt mbrεterise; nxuape mbrεtne, ε bene ðimokratine. Austria, Hrusia ðε giðe mbrεterite dεθne te vínine prape mbrεtn' ε Fráncese ne front; po Francézet' uaθperúane mê tépere ð' ε vrane mbrεtne; pas kesáj uperzjé ðε Inpiltera mε te tjérete kundréjt ðimokratis' se rε.

Francézet' uzun' ε uvrane θume ne mest te tyrε sa bene ðimokratine; pasdáj uzune mε gið' armiket' ε ðimokratise, ðε te gið' i ndoqne; múape ðε Oländen' ε Italine nene úrðere. N' Italí i par' i uθteris' se ðimokratise iθtε Napolon-Bonoparti; Austria utrémp θume nga Bonoparti, ðε beri paqe mε tê.

Francézete pas Italise jùdεrð' Inpiltérese, q' iθ ne pemuje, ε cila behεj ne mest te kámesεt ε te varferise; po anijat' ε Inpiltérese i muntne ε i bene te kðéhεne nga Inpiltera; pas asáj jùhoð' Epýptese.

Bonoparti depój n'Epypte, qe Franca iθtε ne trazimε, εð' ukðyε per ne France.

Bimokratija ðε lirija ε maðój se giðaθ Frán-

cene. Nakari undés ne mɛst te Fránces' ɛ te Ingiltérese, sɛ dojne te ɕkojne ŋera tjáterne ne trɛgetí ɛ ne te tjɛra.

Me 1804 Bonoparti ubé mbrɛt i Fráncese, ɛ ðimokratija, q' ublé mɛ ɕume gákera, humbi per-ŋe-hɛre. Me 1805 Austrija ðɛ Rusija ubene mɛ Ingiltérene kundréj Bonopartit, qe doj te behɛj i par' i giðe mbréterɛt t' Evrópese. Uɕterin' ɛ te tri mbrɛterivɛt ɛ mundi Bonoparti ne Austɛrlic, ðɛ beri paq mɛ tâ, ɛ mbɛt' i par' i gíðevɛ; po anijat' ɛ Fráncese i mundi Nɛlsoni, i par' i aníjavɛt t' Ingiltérese, ðɛ dɛti iɕ ne doret t' Ingiltérese.

Has kesáj luftɛ Bonoparti debój mbrɛtn' ɛ Hortogalise; pas atí dɛɕ te debontɛ ðɛ te Spáŋese, ɛ te dergóntɛ te veλane, Josíf-Bonopártine; po Spaŋólete uzune ŋga lufta, u apiti ðɛ Vɛlingtoni mɛ uɕterit t' Ingiltérese, ðɛ i nxori Francézete ŋga Hortogalija ðɛ ŋga Spaŋa pas katre vjɛt luftɛ. Has kesáj Austrija ɛ leftój Fráncene, po umúnt se giðaɕ.

Me 1812 mɛ gymse miliuni uɕetare jùdérû Rusise Bonoparti; ne Horodine ubé luft' ɛ kɛqɛ ðɛ pas asáj Bonoparti hyri ne Moske; po Rúserit' ɛ doqne Móskene â' uhoqn' ɛ lane vende.

Francézete mbɛne ne ɛkrɛtetirat pa buke; Kozáket' ubénin' uɛɛ ãɛ i vrisine; dimer' i kɛq i zuri; do-mos-dó ukãýɛne; po vɛtem ŋe ɛ ãjɛt' ɛ uɛterise ɛpetój mɛ míjera te kɛqija.

Mon' ɛ dyte mbrɛterite ɛ leftúane Bonopártine ãɛ ɛ priɛne ne Lɛjpsike. Me 1814 uɛterí ɛ Ingiltérese nene paresít te Vɛlingtonit, m' anet tjáter' ɛ Austrise mɛ ɛoke hyne ne France ãɛ pas ɛume luftaɛ múape Harisne. Bonoparti xbriti nga froni ɛ uvû Luiu i XVIII, ãɛ Bonopártine ɛ dergúane ne nisít t' Elvese.

Ilo Bonoparti iku nga Elva, hyri prape ne France, uɛterija ɛtere i ra pas, po mbrɛterite prape udɛrãɛ ne France, ãɛ ne luftet te Vatɛrlose ɛ muntne Bonopártine, ãɛ Ingilízet' ɛ dergúane ne nisít te Ceŋt' Elénese, atjé qendrój pɛr sa vdiq. Me 1824 uvû Carl' i X ne front te Fráncese. Me 1830 ubé prape ngritj' ɛ vendit ãɛ uvû Lui-Filipi mbrɛt; me 1848 ubé ãimokratí se dyti; me 1852 ubé Napolon' i trɛte mbrɛt.

Has lúftes' se Vatɛrlose Norvɛgia undá nga Danimarka, ɛ upɛrzjé mɛ Svɛqine, Hrusia uɛtua dukɛ mape vendɛ nga Saksonia; principátat' ɛ Saksonise, t' Anovɛrit, Bavarise, ɛ te

Virtɛmbɛrgt uŋohne per mbrɛterí, an' ɛ vɛriut t' Italise ubaɞkua mɛ Austrine.

VII

Tyrqia ɛtj.

Πas Mɛhmɛtit te Π ndeŋ ne front te Tyrqise Πajazit' i Π, pas atí Sɛlimi, pas atí Sylɛjmani, pas ati Sɛlim' i Π, Murati i III, Mɛhmɛt' i III, Ahmɛti, Mustafáj, Osman' i Π, Murat' i IV, Ibrahimi, Mɛhmɛt' i IV, Sylɛjman' i Π, Ahmɛt' i Π, Mustafáj i Π, Ahmɛt' i III, Mahmuti, Osman' i III, Mustafáj i III, Hamiti, Sɛlim' i III, Mustafáj i IV, Mahmut' i Π, Mɛxiti, Azizi, Murat' i V ðɛ sot eɞte Suλtán Hamit' i Π.

Maðerí ɛ ɞum' ɛ Tyrqis' iɞtɛ ne kohet te Sɛlimit ɛ te Sylɛjmanit te pare. Πo ðɛ mê pasdáj mɛ ɡiðe luftat' ɛ ɞuma te Rusise fuqine s' ɛ humbi Tyrqia farɛ.

Suλtan Mahmut' i Π qe pat hípure ne Front me 1808, priɞi Jɛniçéret' ɛ beri uɞterí te rɛ pas mendyres' s' Evrópese. Suλtán Mahmuti leftój mɛ Rusine ɛ mɛ Mɛhmɛt-Alin' ɛ Eɡýptese. Grɛkerija ne kohet te tî ngriti kryɛ

ðɛ me 1830 pas ɕume lúfteraɕ ɛ mɛ ndihmet t' Evrópese ube me vɛthɛ. Ne kohet te S. Mɛxitit te birt te S. Mahmutit ube luft' ɛ Kremit me 1853, q' i ndihme giđ' Evropa Tyrqise.

VIII

Hrusia ɛtj.

Hrusia dukɛ múndure Austrine ne Sadove ubé mɛ ɳe mendyre ɛ zoɳ' ɛ giđe Ɣermánevɛt me 1866. Dukɛ múndure Fráncen' ɛ Napolon' ɛ trɛte ne Sedán me 1870 ubé ɛ par' ɛ giđe mbrɛterivɛt ne politiket. Bɛ Franca humbi lúftene ðɛ Alsasn' ɛ Lorɛne, po fitój ðimokratine.

Ingiltɛra me 1702 kiɕ mbrɛterɛɕe Anene, me 1714 Ɣérgin' ɛ pare, me 1727 te dýtine, me 1760 te trétine, me 1820 te kátertine, me 1820 te pésetine, me 1830 Ɣyijomn' ɛ káterte; nga 1837 ɛ tehû ka Viktórɛne. N' Ingiltɛre jane dy ane: ɳɛres' i ðone Vík q' eɕte an' ɛ liríse se giđaɕ, tjáters' i ðone Tori, qe do gɛr me ɳe ɕkaλe lirine.

Italija, qe qɛ disâ mhrɛterí te vógela ubaɕkua mɛ mendjɛt te Kavurit, mɛ fjalet te Ma-

çinit, mε korđet te Garibaldit, đε ubé mbrεt i saj Viktor-Emanoili, pas atí eϭt' i biri, Homberti. Παpa mbεt vεtem i par' i bésese.

Ne Spaŋe pas Josif-Napolonit mbrεterój me 1813 Fεrdinandi i VII, me 1833 Isabελ' ε II, pastáj đimokratija, pasdáj i bir' i Isabélese, taní i bir' i atí. M' ε pasdajm' ε ŋgarjεvεt t' istorise eϭte lúft' ε Tyrqise mε Rusine me 1877 εđé te pasmεt' ε saj.

KRYE E KATRETE

I

Cqiperija ε Cqipetárete

Cqipetárete jane bijt' ε Πελásgevεt, Πελásgete εrđe 4000 vjεt para K. ŋga Asija, zune Grεkerin' ε Cqiperine. Mê pasdáj εrđe te huaj ne Grεkerí, đε ŋga Πελásgete mê te ϭúmet' uhoqne ne Cqiperí, te páket' uperzjεne mε t' árđurite, đε uqúajtine mê pastáj Grεker' a Eline. Ŋga Πελásgete ŋe tufe uhođe n' Italí đε đukε perzjεre mε te tjεre bene Λatínete. Andáj Grékerite đε Λatínet' íϭine fis mε Πελásgete, đε

guh' ε tyrε pénet' i ka nga guh' ε Πελásgevεt. Eδé bεsa, qe kíθine Grékerit' ε Λatínet' iθtε ε Πελásgevεt. Andáj te trε kómbete kíθine afró ne bεse. Λatinete, dukε perzjere mε kómbεt' ε égere t' Evrópese, bene Evrópasit' ε sotme, qe jane Italiane, Franceze, Spanole, ε Rumune δε Hortεpize εtj. Sλávete, qe ndáhene me disá filirra, jane bijt' ε Sqídevεt te móçim. Eδé Γermánete, Skandinavasite, Ingilízete εtj. jane bijt' ε Tεvtónevεt te vjétere.

S' díhete a gene neres te tjere Πελásgete kur εrδe ne Oqiperí, a nuke. Si δote Straboni δε giδe te vjéterite θkrones nga Saλahora ε poθte íθine te huaj; andéj ε tutje íθine Grékere; do mε δene sε atjé ε kíθine kufine qemoti, si δε sot. Nuke vεtem Oqiperí ε sotmε, po qe nga Saλahora, δε qe nga Selaniku, ε gεr ne Trijεθte íθine giδe bijt' ε Πελásgevεt. Me te tεjme Θráqit' iθtε pεmεt' i Oqehεt, δε nga Trijεθta ε poθte íθine Qéltete δε Dácerite εtj. Hasdáj dukε θtúare te tjérete, unguθtúane kufit' ε Oqiperise.

Πελásgete ndáheθine ne θume filirra ε ne θume qεverirra te vógela, si δε Grékerite; po kiθin' atá zakonε, até gak, até guhe εtj. Te

húajte ɕume hɛr' i pandɛhne filírerate kombɛ te vɛçante. Filite giđe kíɕine te bénine ŋera mɛ játrene, kíɕine đɛ kruɕqírera, po s' ɕkónine giđe-ŋe mɛ paqe, kíɕine đɛ ɕume hɛre lúftera ne mɛst.

Eđé sot ɕqipetárete ndáhɛne ne fllírera, si Toske, Gɛge, Çámere, Lábere ɛtj., ɛtj.; po jane giđe ŋe komp, ɛ kane ŋe guhe. Γuha ɕqip ɛ sotmɛ eɕte HɛΛasgíɕtja, q' eɕt' ɛ bij' ɛ Sanskrítese, q' eɕte guh' ɛ Hindit ɛ vjétere, đɛ mem' ɛ giđe gúheravɛt t' Evrópese. Ho dukɛ pare giđe gúhet' ɛ ɕkrúara te móçimɛ, qe jane ndrúare, nuke múndime te đɛmi sɛ Ɑqipetáret' ɛ moçim flísnine gúhene tene si eɕte sot se píđaɕ.

Eɕte çudí, dukɛ qene Ɑqipetárete mê te pare n' Evrope, ɛ áterit' ɛ giđ' Evrópasɛt, qyɕ nuke kane ɕkrúare gúhen' ɛ tyrɛ. Sindekúr i muape Elínete ɕkróŋate nga te huajte, si i muape Λatínete nga Grékerite, ɛ ɕkrúane gúhen' ɛ tyrɛ, múntnine đɛ Ɑqipetárete, t' i mérnine nga Grékerit' a nga Λatínete. Qyɕ pojti ŋe komp míjera vjɛt pa ɕkroŋa ne mɛst te fqíŋevɛ mɛ ɕkroŋa? Jane đɛ ɕume nga te díturite qe kane đene sɛ Ɑqipetáret' ɛ vjétere kíɕine ɕkroŋa te guhes' se tyrɛ, ɛ pasdáj kane húmbure.

Gume te díture ðone: sɛ Gqipetáret' i múape qemoti gkróɳate se pari nga Finíkasite, pa nga Gqipetáret' ɛ moçim i muap' Elinet' ɛ vjétere.

Jane géndure gupe Germadaɢ ne Gqiperí te mbéture nga koh' ɛ vjétere, te cílete jane gkrúare mɛ guhe gqip ðɛ mɛ gkroɳa gqip.

Ketó gkroɳa uɢembeλɛjne mê gume gkroɳavɛt te Finíkaset, sɛ gkróɳavɛt te vjétera t' Elínevɛt. Andáj ðone sɛ Gqipetáret' ɛ vjétere i múape gkróɳate nga Finíkaste, Grékerit' ɛ moçim i múape nga Gqipetárete*).

Πo gkróɳat' ɛ vjétera te Gqípɛse vɛtem ner gupet, qe ðam' i góheme, nuke gɛtke. Andáj já gtijeme qe s' jane perdórure gume.

Góheme qe gume kombɛ te vjɛtere s' káne pásure gkroɳa, ðɛ s' kan' as sot. Evrópasite giðe gkrúanin' ɛ kendónine Aatiníɢtɛne, pake vjɛt kane qe gkrúhɛne gúherat' ɛ Evrópese ðɛ te Gqéhɛt mɛ gkroɳat' ɛ Kádmose do-mɛ-ðene te Grɛkervɛt ɛ te Aatinevɛt.

Gqipetáret' ɛ moçim bɛsónine Hyjne, ðɛ ne malt te Tomorit iɢ faletorɛ ɛ ti, qe ðuhɛj

*) Hahn. Albanesische studien.

Boðone, Gerbetóret' ε faletóres' íɕine gra plaka, qe ɕtínine ðε fatn' ε bótese. Gpesi q' iðemi ɕqipε iɕtε pas bésese zogu i hyjit, ðε ɕeɳ' ε trimerise. Andáj ε kíɕine ne flamurɛt ɕqipetáret' ε vjétere, pa nga ɕqipja uqúajtne ɕqipetare.

Gqipetárete keté émer' ε kane pásure qe qemoti, po te húajte émerin' ε baɕke s' uà dínine, andáj kane ɕkruare émerat' ε filireravɛt, ε te vendɛvɛt veçán : si Makɛðoní, Maqɛðonas, Ilirí, Ilirín, Epire, Epirote, Θesprotiɳ, Moλosiɳ, ɛtj., ɛtj.

Straboni ðote sε kater-mbe-ðjete filírera jane vɛtem n' Epire; po prape ðote sε te giðe Epirótete ðε Maqɛðónasite jane ɳe fare, do-mɛðene q' íɕine te giðe Gqipetare n' até kohe.

Gégese. Elínet' ε moçim í ðóɕine (γίγας) gige, ɛðé kjo fjale doj-mɛ-ðene bûp' i forte. Fjala Epire eɕte nga fjala ɕqip : épere, sipere. Fjala Ilir' eɕte prape ɕqip : ilire, vent i lir' ε i pa pɛngúare.

Nga giðe mbrétɛret' ε vjétere te Gqiperise eɕte mê mε émere Alɛksandr' í maðˆ ('Αλέξανδρος ὁ μέγας). Ibir' i Filipit, q' iɕ mbrɛt' i Maqɛðonise, qe mori giðe Grɛkerine ε mundi mbrɛ-

terin' ε Πεrsise. Alεksandr' i maδ iste, si δame n' istorit te pare, mbret' i giδe fáqes' se δeut. Ky qerí pa sok ne jete este Sqipetár, se Maqedonija s' kis tjátere komp veç príndevet t' ane n' até kohe. Ho te kendójme Bimosδene do tà máreme vess mire ç' is Filipi eδé Alεksandri. Alεksandri kis mesoqes Aristotele q' este filosóf me émere δe kis mesúare fort mire Greqisten' ε vjétere, Iliaδen' ε Omirit ε dij pa karte; po nuk' iste Grek, iste sqipetár ε bir sqipetari. Atá, q' ε din' istorine per cipe, munt te geqéhene, po atá, q' i dine peqet' ε istorise, ε kane mape vess fáqeza q'Alεksandri s' is as Grεk as Buâgár, po is bûpe Sqipetár.

II

Toskerija

Sqiperija ndahεj qemoti me tri cope: 1) Ipíroja, do-me-δene Toskerija, 2) Maqedonija, 3) Ilirija, do-me-δene Gegerija.

Ne Toskerí δúhete nga Θesalia erδe Πeâásgete. Toskerija per me 1529 para K. quhej

Πελasgí. Ne luftet te Tróese Tóskete kíɕine váture ndihmes per Grékerite me 1270 para K. Nga giđe mbréterɛte, qe leftúane Tróene, mê trim ɛ mê bûpe iɕtɛ Aqilɛhti, mdrɛt' i Θɛsalise. Πas lúftes' se Tróese ukđyɛ i bír' i Aqilɛhtit Πipoja đɛ mbrɛterój ne Toskerí, pas atí i biri Moλosój (Malesori), pas atí iveλáj Πiɛλi (nga píɛλ) pas atí 15 mbrétre ɕkúane gɛr me 430 para K. Nga te 15 mɛ ɛmer' eɕte Ađmiti me 470, qe mbajti Θɛmistokline, kur ɛ debúane nga Grɛkerija; me 430 mbrɛterój Θapipi, qe đúhɛte sɛ pruri te díture nga Grɛkerija per te mesuare ajý đɛ komb' i tî.

Θuqiđiđi đote qe me 430 para K. ca filírera nga te Toskerise kíɕine đimokrati, ɛ te tjérate kíɕine mbrɛterí; nga mbréterɛte zê ngojɛ Opiđe đɛ Andiohne; đe đote Moλosoŋte íɕine fara m' ɛ fort' ɛ m' ɛ ɕume. Laberine Grékerit' ɛ qúanine Haoni, Çamerine Θɛsproti, mɛsn' ɛ tyrɛ Moλosí ɛtj. ɛtj. Fjala Moλosí ngan qe te jɛte Malesí.

Πas Θapipit mbrɛterój i biri Alqɛti ne Malesi me 380 qe pat đɛ ɕume miqesí ɛ liđjɛ mɛ Ađínasite. Πas ketí mbrɛterúane te dy te bijte Ariva đɛ Nɛoptolɛmi baɕke,* pasdáj Ariva

debój Nɛoptolɛmne ðɛ mbrɛterój vɛtem. Ariva istɛ fort i díture, ɛðé mbrɛterój mɛ maðerí, vû ðɛ nomɛ ne vent te tî. Ariva kur vdiq nuke la djalen' ɛ mað Alqétne ne front, sɛ iɛ iáɛpere, po la te dýtine Eaqiðe.

Ibir' i Nɛoptolɛmit Alɛksandri mɛ ndihmet te Filipit, te mbrɛtit te Maqɛðonise, q' ɛ kiɛ kunát, ɛ debój te kuɛrine Eaqiðe ðɛ ndeɳ vɛte ne front te Malesíse.

Alɛksandri mbrɛterój mɛ trimerí e mɛ ɛume miresí. Dukɛ pare Rómasite qe po mírnine fuqi Alɛksandri, ɛ kupetój qe ɳe kohe Roma do te behɛj armikɛ ɛ Gqiperise, ðɛ zû lúftene mɛ tê; hɛren' ɛ pare lufta ivatɛ ɛume mbare, po hé-ren' ɛ dýt' ɛ vrane mɛ te pa-bɛse.

Alɛksandri mɛ mos lene maɛkuâ, ndeɳ ne front Eaqiði ibir' i Arívese. Eaqiði dukɛ ndíhure Olimbiáðese ɛðé Alɛksándrit t' Egose, upríɛ mɛ armikn' ɛ tyrɛ Kasândrone, qe doj te behɛj mbrɛt ne Maqɛðoní. Mɛ xegímt te Kasándrose ungrine Malesórete kundréjt Eaqiðit, ɛ perzun' Eaqiðe ðɛ dergój Kasándrua ɳe nene-mbrɛt ne front t' atí. Hasdáj upɛndúane Malesórete, ɛ debuane nene-mbrɛne, ɛ hipi se riɛ Eaqiði.

Has dy vjɛt leftój Eaqiđi mɛ Kasándrone đɛ uvra buperíɛt.

Ibir' i Eaqiđit eɛte Hipua i mađ, q' ɛ la dy vjɛç i ati. Maqɛđónasite pas vdékjes' s' Alɛksandrit hyne ne Malesí, Hipon' ɛ múape miqt' ɛ t' ɛt đ' ɛ ɛpetúane nga Maqɛđónasite ɛđ' ɛ ɛpune n' Ilirí (Gegerí) tɛ mbrɛti, qe đuhɛj GÀafko. E ɛoq' ɛ GÀafkose Erona, q' iɛ nga dɛr' ɛ Eaqiđit, ɛ piti Hipone si djálen' ɛ saj. Ibir' i mađ i Arivese Alqɛt' i dyte, q' iɛ i debúare ne Siqɛli, ukđyɛ mɛ ndihmet te Siqɛlíasɛt, ɛrđi đɛ zu fron' ɛ Toskerise, ndoqi Maqɛđónasite, đɛ mɛ pahir ɛ beri Kasándrone q' ɛ ɲohu per mbrɛt te Toskerise. Has ca kohɛ zû ɛ mundontɛ ɲênjɛne Alqɛt' i dyte, andáj ɲenja ungrit đ' ɛ vrane mɛ ɲiđe katre te bijte. Has kesáj ngárjɛ Toskerija mbɛti pake kohe pa mbrɛterí.

Hipua i mađ ubé dymbeđjɛtɛ vjɛç, đɛ ɛrđi ɛ zû fron' ɛ t' ɛt mɛ ndíhmet te GÀafkose; po pas pɛse vjɛt ɛ ftoj GÀafkua me dasmet te te birt; pa vatɛ ne Gɛgerí. Hipua tɛk iɛ me dasme, véndesit' ɛ tî mɛ xegímt te Maqɛđónasɛt prune nga Maqɛđonija Nɛoptolɛmne đ' ɛ vune mbrɛt.

Пipua nga Gεgerija uhóđ ne Morέ, q' iɞ mbrεt i kunati Бimitri, εđέ baɞke mε Бimitrin' undóđ ne ɞume lúftera. Пasdáj vatε n' Eɒyɒte tε mbrεti, qe đuhεj Пtolεmεo, atjέ umartua mε te mbεsen' ε Пtolεméose, qe quhεj Andigone. Dukε mape ndihme ɒasdáj nga Пtolεméoja εrđi, ε mori te ɞumat' ε ánevεt te Toskerise. E ɒer te mos ɒásur' armik ε beri ɞok Nεoɒtolεmne Пipua, đέ mbrεteruane te dy baɞke, ɒas vdέkjes' se Nεoɒtolεmit qendrój vεtem Пipua.

Пipua iɞtε nga ɳérezit' ε paλe, andáj i đone Пipua i mađ: sε vertέt ka qene bûp' i ndjέr' ε i levdúare ɞume. Пipua mori n' até kohe ɞume vendε, ε ubé mbrεt i mađ, đε beri lúftera te ɞuma. Mori Korfuze, ɞume vendε t' Italis' ε te Siqεlise, mundi mbréterεt' ε Maqεđonise, Antigone εđέ Бimítrine, mori Θεsaline, đε ɳe coɒe te Maqεđonise, leftój si bûpe mε Rómasit, q' íɞine te fort' ε mε fuqi te mađε. Пastáj i ra Morεse đε kiɞ mape qytεtn' ε vjέtere, qe đuhεj Argo. Ие grua nd' Argo i ra Пípose tεk ɞkontε n' uđe mε ɳe tjέguλe ne koke đε vdiq me 272 ɒára K. Ne

kohet te Πípose Toskerija iɢtɛ mɛ ɛ́mere ne ɒiđe bote ɛ mɛ ndɛr te mađ.

Πas Πípose mbrɛterój i biri Alɛksandr' i dyte. Alɛksandri qe kiɢ trimerin' ɛ t' ɛt ɛ mundi Andigone, mbrɛn' ɛ Maqɛđonise, đ' ɛ beri qe hoqi dore nga deɢira, qe kiɢ te mir Toskerine.

Πas Alɛksandrit mbrɛterój ɛ ɢoqɛja Olimbia, sɛ dy te bijte Πipua đɛ Πtolɛmɛ́oja iɢine te vɛ́ɒele. Ne keté kohe Etoliŋte, qe qɛne ŋe komɒ nga Grɛkerija, múape ɒake vent nga i Toskerise. Πosa upit djal' i mađ, q' iɢ Πipua i trɛte, zû lúftene mɛ Etoliŋte, qe t' i debontɛ; ɒo ra s' mundjɛ n' uɢteri đɛ mbrɛt' iri vdiq.

Ne front ndeŋ i veʎaj Πtolɛmɛ́oja. Ne ketó kóhera fron' i Toskeris' iɢtɛ ne Narte; ɒo Nártes' ahêrɛ i đóɢine Amvraqi. Γenja nde ditet te Πtolɛmɛ́ose mori deɢiren' e đimokratise đ' ɛ vrane mbrɛne. Πo ɒraɒe ubé mbrɛterí, đɛ mbrɛterój ɛ motr' ɛ Πtolɛmɛ́ose Бiđámia, qe qɛ grua trimɛ ɛ mɛ ment. Πas ca kohe ungrine se riɢ, đ' ɛ vrane mbrɛterɛ́ɢene mɛ te ɒabɛse. Πas kesáj ubé Toskerija disa mbrɛterirra te vógela ɛ disa đimokratírera.

III

Maqɛđonija

Maqɛđonija ndahɛj ne ɢume ɛmera đɛ Maqɛđónasite ne ɢume filírera. Mbrɛterí ɛ Maqɛđonise nis nga 1392 para K. Hɛj 15 filíreraɢ, q' íɢine giđe Hɛlasge. Ne luftet te Tróese mbrɛt' i Maqɛđonise Hɛλasgóni i ndihu Hriamit, q' iɢtɛ mbrɛt' i Tróese. Maqɛđonija qiɢtɛ ɢume qytɛtɛ; po mê mɛ ɛmer' eɢte Emađija (ɛ mađja) đɛ Hɛla, qe kane qene kryɛqytɛtɛ qemoti. N' ɛmerit t' Emađise eɢte qúajture Mat' i sotme, q' eɢte ne ɢqiperi.

Me 796 para K. Karánua ɛrđí nga vent i huaj, mori Emađine, đɛ beri ŋe mbrɛterí te rɛ, trɛ q' ɛrđe nga fís' i tî ɛ baɢkuane giđe Maqɛđonine me ŋe mbrɛteri. Me 492 uɢterí ɛ Bariose, q' iɢ mbrɛt' i Hɛrsise, ɛrđi ne Maqɛđoní, Maqɛđonija liđi miqesí mɛ Hɛrsete, po me 479 upríɢ mɛ Hérset' ɛ liđi miqesí mɛ Grékerite. Me 401 Maqɛđonija iɢtɛ ɢum' ɛ perzjɛre. Kur ubé mbrɛt Filip' i dyte me 360 para K. uɢtrua vendi. Has Filipit ɛ Alɛksandrit te mađ ubene prape ɢume trazimɛ ne Ma-

qɛðoní. Me 278 qendrój ne mbrɛterit femij' ɛ Antigonit. Kjo mbrɛteri kiɛ vɛç Maqɛðonise, Θɛsaline, ŋe coŋe te Toskerise, ðɛ ŋe coŋe te Grɛkerise.

Mbrétɛrɛt' ɛ Maqɛðonise jane ketá: Karánua me 796, Cénua 766, Trimi 738, Hɛrðiku 695, Argua 637, Filipi 609, Ajɛropi 576, Alqɛti 556, Aminti 538, Alɛksandri 496, Hɛrðiku i dyte 452, Arqɛλáoja 429, Oresti 405, Arqɛλáoja i dyte 402, Amint' i dyte 398, Hafsania 397, Amint' i trɛte 388, Alɛksandr' i dyte 370, Htolɛméoja 369, Hɛrðiku i trɛte 366, Amint' i káterte 360, Filip' i dyte 359, Alɛkstndr' i Mað 336, Filip' i trɛte 323, Alɛksandr—Egua 317, Kasândri 311, Filip' i katerte, Andipatri, Alɛksandri 298, Bimitri 295, Hipua i Toskerise 287, Lisimahu i Θraqit 286, Sɛlɛfkua i Syrise 282, Htolɛmɛ—Cɛranua 281, Mɛlɛagri 279, Andípatri prape 278, Andigon—Gonati 278, Hipua prape 274, Andigoni se riɛ 273, Alɛksandr' i bir' i Hípose 267, Bimitr' i dyte 242, Andigon—Bosi 232, Filip' i pésete 221, Hɛrsɛu 178, Andriskua 152 gɛr me 148 para K.

IV

Ilirija, do-më-ðene Gegerija

Ilirija iɕtɛ qemoti ɕume ɛ maðɛ, εðé ŋérezit' ɛ saj íɕine giðe Gqipetare, te ndare ne filírera pas zakónɛvɛt, qe kíɕine kómbɛt' ɛ moçim.

Mê m' émere nga mbréteret' ɛ saj eɕte mbreterɛɕa, qe quhɛj Tɛfte, ɛ mbrɛteronte me 231 para K. εðé ɕume te tjere mê pare ɛ mê pas soje.

Gqiperija ɛ tere ðuhɛj qemoti Iliri, ðɛ giðe Gqipetárete Ilirín.

Ilirija iɕtɛ ɕum' ɛ maðɛ εð' Ilirinte te ɕume.

Fqin' ɛ tyrɛ iɕ komb' i Qɛltɛt, i cili sot eɕt' i húmbure.

Bénɛte ɕume fjale per Ilirint' ɛ per Ilirine n' istorit.

Rómasite ð' Eλáðen' ɛ qúajtine Ilirí.

Gqipetari ðɛ Gqiperija géndɛte kurdohɛre ɛ levdóhɛte n' istorit mɛ ket' émere. Πo ket 'émere dúkɛte te húajte ua ðane.

Gqipetárete memeðen' ɛ tyrɛ ɛ qúanine Gqiperi giðenέ ðɛ vɛthɛn' ɛ tyrɛ Gqipetár.

V

Cqipetáret' ε te huajte

Rómasite kíɕine fuqí te maðε, pa vune ne dore giðe bóten' ε díture ne kohet te tyrε.

Tεfta leftój buperíɕt me 228 para K. Rómene.

Rómasite kíɕine zene lúftera mε Maqεðónasite me 212 para K. Hεrsεu, qe mbrεterój nga 178 para K. leftój mε Rómasite ð' i mundi ɕume hεre. Ho me 168 ε mundi ne Hidne Havẍo-Emili, q' iɕ krεj i uɕterise se Rómese.

Γénçua, q' iɕ mbrεt' i Hirise, ðε Cqipetár ε bûpe, i ndihu Hεrsεut me 168. Ho pasdáj umúnt ð' ajý nga pεmét' i uɕterise sε Rómasεt.

Andrískua, q' ubé mbrεt ne Maqεðoni me 152 uperpóq mε Cqipetáret' ε tî baɕke te ɕpetontε meme-ðene nga Rómasite. Ho umunt ne Hidne prape ð' ajý.

Havẍo-Emili si zú Maqεðonine dergój ne Toskerí Aniqne mε uɕteri, Aniqi mori mε raðe qytétεte, qe kíɕine ðimokrati: Fanotine, Hasarone, Tεkmione, Filáqne, Orione, εtj. εtj.

Emili erâi pasdáj vete ne Toskerí âe mori 150 mije rop nga vendi, q' i kiɓne ndíhure Herse-ut. Beri plaçke giâe véndine; pláçkene kur ɛ ndau ne mest t' uɓterise, i rane ç' dó kalóresi 400 dinare, âe ç' do kémbesi 200. Dopi âe 70 qytete, qe sot te ɓúmeve upéndene germáâate.

Qytete te vjétere ne Toskerí kane qene: Orikoja, Ogqismoja, Kasopi, Vereniku, Finiku, Veaqi, Fanotija, Eleúsa, Bokna, Halesti, Olpi, Vuçíndrua, Pestrini, Almini, Asoja, Amvraqia, Qironia, Itoni etj etj. Ne Toskeri Románete heren' ɛ pare lane qeveritár ŋe vendes, qe quhej Hapop; ky ɛ priɓi véndine, se qe ilik ɓume.

Románevet mé tepер nga giâe bota Gqipetáret' u qendrúane; po Románete kíɓine fuqí te maâe ɛ pemét uɓteri, sí muntne giâe kombet' ɛ âeut, muntne âe Gqipetárete.

Románete nuk' ɛ múape Gqiperine, ɛ s' ɛ vune dot fare ne xpeâe, po kiɓ hírin' ɛ iɓte me vethe, âe qeverisej pas zakónevet te saj, ɛ me ŋeres te vendit.

Me 447 pas K. Atiâa, si priɓi giâ' Evrópene me ŋeres t' égere, ɛ popi âe Gqiperine.

Πas ati Sarmátete, Húnete, Ostrogótđete, Gótđete ɛtj. ɞkuan' ɛ qendruane ne Ɠqiɲeri si đɛ ɡɛtke. Me 487 Buʎgárete bene ɞume ɲlaçke ne Ɠqiɲeri, đ' uhoqn' ɛ qendrúane ɲertéj Túnese. Me 523 ɲraɲe Buʎgárete hýne ne Ɠqiɲeri. Πasdáj Sʎavínete, Avárete, te lúftavɛt te kryqit ɛtj ɛtj. Πo ketá te ɡiđe s' hýne vɛtem ne Ɠpiɲeri, ɲor vane ne ɡiđe bote.

Me 1100 ɲas K. Normándet' ɛ Naɲóles' ɛđé Vɛnɛtjánete kíɞine maɲe vendɛ ɛ bere qɛvɛrírera me vɛthɛ ne Ɠqiɲeri.

Dukɛ dobetúare Byzandiɳte, Ɠqiɲerija ɲo mir fuqi: Qɛne bere disa mbrɛterírera te vendit te vógela: m' ɛ mađ' ɛ ɡiđavɛ iɞtɛ ɛ Krújese, qe mbrɛterontɛ Γon-Kastrioti. Nga mbrɛterɛt' ɛ tjɛre te ɞqiɲerise n' até kohe iɞ mê m' émere Ɠɲata, Zenebiɞa, Toɲja, Apaniti, Daɞmani, Γon koka, Dukaɡini ɛtj ɛtj. Ɠqiɲerija, qe kur ra ne doret te Rómasɛt ɛ tehú, iɞtɛ ɞɛɞ i ɞume ngárjɛvɛ. Ɠqiɲetârete s' ɛ kíɞine haɲúare trimerin' ɛ daɞurín' ɛ meme đɛut; ɲo vínin' ɛgersirat' ɛ húaja ɲa te ɲrɛre, sɛ iɞ koh' ɛ ɲerzjérjɛs' se kómbɛvɛt.

Kur undá mbrɛteri ɛ Rómese, lum' i Drinit iɞ kufi.

Gqiperija nga Dríni ɛ poɢte iɢ ɛ Byzandiŋɛt, andéj ɛ lart íɢtɛ ɛ Rómasɛt.

Týrqîte me 1435 hýne ne ɢqiperí. Me 1444 Skɛndɛr-Bɛgu ɛ zû prape fron' ɛ t' ɛt, te Γon-Kastriotit ne Kruje, ðɛ leftój mɛ Muratn' ɛ dyte ɢume kohe. Πas vdékjɛse sojɛ me 1469 ɢqiperija ubaɢkua mɛ Tyrqine.

Gqipetárete, si ne kóherat te para, aɢtú ðɛ ne kóherat te Rómasɛt ɛ te Tyrqɛt, qendrúane trima ɛ bupa.

Ne kóherat te vjétera vɛç mbrɛterɛt, q' íɢine ne Gqiperî, kaŋe mbrɛteruare ðɛ ɢume Gqipetare ne vendɛ te huaj. Sí Πtolɛmɛŋte, qe mbrɛterúane ne Egypte ɛtj ɛtj,

Eðé ne kohet te Románevɛt kane dale ɢume ŋɛres mɛ émere nga ɢqipetárete, ɛðé ajý Konstandin' i maðˌ qe beri mbrɛterin' ɛ Byzandiŋɛt ɛðé Konstandinopólene, iɢtɛ Gɢipetâr. Ne Tyrqí prape ɢume te mbeðéɳ kane qene Gqipetare, si Qyprilite, Bajraktar-Mustafa-paɢa, Mɛhmɛt-Aliu, qe beri nene-mbrɛterin' ɛ Egýptese, Γika, q' iɢ bɛu i Vlahise ɛtj ɛtj.

Gqiperija qemoti qɛ ɛ pɛre ɢume, si ðame, po dukɛ perhápure Grékerit' ɛ Gqɛhte, ungutua ɢqiperija. Sot Gqipetárete s' jáne vɛtem

ne Gqiperi, pymse ɛ Grɛkerise eɢte ɛ ndénure nga ɢqipetare, n' Itali prape ka ɢume Gqipetare, âɛ pɛtke, qe jane perhápure nga te árâurit' ɛ te huajɛt ne Gqiperi.

Garibaldi mɛ ɢqipetaret, qe jane n' Itali, beri Italine. Sulótete, Iâriótet' ɛ Spɛcjótete, qe ben' Eλáâene, jane ɢqipetare ɛ flásine púhene ɢqip âɛ sot.

Ne mbrɛterít te Tyrqise s' ubene rop ɢqipetárete, si s' qɛne bere kûpe, po ɢkúane mi qesíɢt ɛ veλazeríɢt. Eâé mbrɛterija i dɛɢ, ɛ i pat me ndɛr ɢqipetárete, ɛâé ɢqipetárete punúane mɛ bese per mbrɛterine.

Gqipetárete sot piâe jane ɳe komp, ɳe fare ɳe filí, ɳe femije; kane ɳe puhe, ɳe zakón, ɳe pak, ɳe zémere, ɳe ɢpirt ɛ jane ɳe fis. Gqipetari eɢte m' i vjétere, m' i físçim, âɛ me trim nga piâe kómbɛt' ɛ Evrópese.

Γuha ɢqip eɢte m' ɛ par' ɛ piâe púhevɛt t' Evrópese âɛ m' ɛ búkure, po eɢt' ɛ pa punúare.

Gqipetárete qe se pari íɢine komp me vɛthɛ, s' íɢin' ɛâé s' jane, as kane per te qene kûpe as Grékere, as Λatine, as Gqɛh, as pê tjátere, po vɛç Gqipetare. Γiâe bótene fɛte i kane ndare,

vεç ɢqipetárete kane pásur' ε kane sot mê tépere sε kur-do-hεre veλazerine, miqesine, daɢurine, ηεrezine ße maλ' ε memeßεut te giße, ße tεkdó vêne ɢqiperine s' ε hapojne.

Vεtem ηe gê i dúhεte sot ɢqipetarit, qe te map' uße per giße te mirat' ε te mbroßtat te qytεterise ε te diturise ße t' urtesise : te ɢkrúaret' ε gúhese ɢqip.

KRYE E ΠESETE

Te Çpíkurat' ε méndjεse

ΠΛatoni ka ßene : atá, qe gεne te párate, jane mê te mbeßέη nga atá, qe çpikne te ɢúmate. Vertét atá qe gεne te beret' ε zjarit, mεtálete, avleméndine, bujqesíne εtj. εtj., atá, qe xbutne káfɢet' ε i bene ndihmes, jane te páret' ε ɢerbetórevεt te ηεrezise. Ηo kane qene ne kohet te vjétere, ße émer' i tyrε eɢt' i hapúare!

Firdεvsiu ßote ne ɢahnamét per ηerin' ε páre : Tεk leftontε mε ηe kafɢe te tmεpúare, i ra mε ηe gur, guri dukε perpjékure mε tjátere gur nxori ɢkendija, ηεriu ng' ató ɢkendija kupetój

ç' eɢte zjari, ɛtj. ɛtj.

Hɛrine pak' ɛ mesój nɛvoja, ca ja ɢɛti mendja, ca jùtfaqne pa kerkúare. Sidó qe te jɛte káfɛete jane te párete mesóɳesit' ɛ ɳɛriut: Syrɛɛ mesój fjálene, kâisesine ɛtj ɛtj.

E par' ɛ mbroâesise se ɳɛriut eɢte ɢuha; sɛ pa ɢuhe do te qɛ ɳe fare kafɛɛ. E dyta eɢte ɢkroɳa. Sɛ pa ɢkroɳa dituríja s' mbiÂɛj ɛ s' leɢón pɛme dot kûpe.

Hɛriu mɛ te zene fiÂ' ɛ mbróâesise, munt te bentɛ ɢume pune; po s' ɛ lijne pepáÂate. Anaksagora âa ne Grɛkerít te vjétere qe hena munt te jɛte sa Moreja; po kjo fjal' i qendrój ɢtrɛɳt, sɛ bota s' doj tà dij aɢtú. Tà dij Anaksagora qe faɢ' ɛ hénese eɢte sa ɢiâ' Asija, ɛ tà âoɢ, dot' i qendrontɛ ca mê ɢtrɛɳt.

Sokratne ɛ hɛlmúane Grékerite, sɛ ɛ drɛjta, qe âoɢ, s' vij ɳe mɛ fɛn' ɛ tyrɛ.

Qemoti bɛsónine qe âéu pi, ɛ ɢiâe qíɛjte vine pɛâ soje! Galilɛu n' Italí âa te vertétene qe âéu i vjɛn pɛâ díɛÂit. Ho Hapa ɛ vû ne burk ɢɛrsa beri kete bɛ:

„Herpara Zoterise se Hápese beɳ bɛ per unɢíÂt, qe kam nder duar, qe pas ketáj mê nuke âɛm kûpe sɛ leçin âéu.“

Iɕ ðɛ ŋe ndaljɛ qe ndalontɛ mbroðesín' ɛ ŋɛríut : laðim i FiΛosófevɛt te vjɛtere, qe dojne te míreɕine ɕume hɛre mɛ ɡérera te patrupta. Sɛnɛku, q' eɕte ŋe nga t' úrtet' ɛ vjétere, ðote : FiΛosofia dúhɛte te mírɛte mɛ púnerat' ɛ ɕpirtit, ɛ te mos feΛíqɛte mɛ púnerat' ɛ lendta te bótese! Kjo mendjɛ s' iɕ ɛ drɛjte ; sɛ u hapte úðene pepáΛavɛt, ɛ i mbyΛtɛ rúgene mbroðesise. Eɕte m' ɛ vjéjture fja'l ɛ Dɛkartit, q' eɕte nga FiΛosófet' ɛ riŋ, qe ðote : Hsɛ te méremi mɛ púnera, qe s' na sjéΛene no ŋe miresi? as po mundóhemi per ɡérera, qe na dúhɛne : Te marime vɛɕ ç' jane ɡérerate, qe na ɕeh syri, újete, érene, ðene, zjape, yjte, ɛtj. ɛtj., te mesojme sɛ ç' jane, ɛ me keté ŋenyre ŋeriu te bénɛte i zot' i natúrese.

Qemoti vɛç fuqise se ŋeriut ðɛ se káfɕevɛ, s' kiɕ tjátere fuqí, qe te hyntɛ ne pune. Grékerit' ɛ vjétere muΛine nuk' ɛ dínine, po blúanine mɛ mókera. Róberite, qe zínine qemoti ne lufte, í perdórnine si kafɕe.

MuΛine mɛ uje n' Así ɛ pane Románete. N' Evrope 400 vjɛt pas K. uperdór muΛiri mɛ uje. N' Así nuke díhɛte kur ɛ kuɕ ɛ pat çpíkure. Eðé muΛiri mɛ ɛre n' Así eɕte ɡéndure,

ðɛ s' díhɛte sɛ kur. N' Evrope ubé pas lúftavɛt te kryqit, me 1100 pas K. Aníjate mɛ pelhure jane géture perpara Istorise; po pusuâa nuke dihɛj qemoti, andáj aníjate s' mergóheɕine dot nga buz' ɛ dɛtit, sɛ humbísin' ɛ s' génine dot uðe. Husúâene ðúhɛte q' ɛ çpikne Kínasite me 1100 pas K. nga atá ɛ múape Híndasite, nga atá Arábete ɛtj.

Qɛlqi eɕte qe qemoti géndure; po pasqyra ne kóherat te para s' dihɛj, pasqýre qemoti bénine mɛ pame te férkúare; pasqyra mɛ qɛlq ugend me 1309 pas K. Mikroskópete me 1572 uçpikne, me 1757 ubene te mbarúare. Tɛjqýrate pas atyrɛ jane géndure, ðɛ sa vɛne po mbaróhɛne.

Kart' ɛ sotmɛ qemoti nuke dihɛj. Egýptasit' ɛ vjétere ɕkrúanine mi ŋe flete qe mbin n' anet te Nilit ɛ i ðone papír. Híndasite ɕkrúanine me ŋe flete bari qe benete ne Hint. Kombɛt' ɛ tjére ɕkrúanine mi lekure. Karta ka dale ne Kine; po s' ɛ dine kur. Arábet' ɛ múape nga Kínasite; Evrópasit' ɛ bénine mɛ mendáfɕ, Arábete mɛ pambúk, sot ɛ bejne nga réçkate. Mendafɕi ɛ krimb' i mendafɕit kane

árâure âɛ atá nga Kina. Orà ne kóherat te para nuke dihɛj. Grékerit' ɛ vjétere nga hij' ɛ díɛλit ɲíhnine kóhene. Kíɕine âɛ ɲe fare orɛ tjátere: mbúɕnine ɲe ɛne mɛ rere, ajó ɛna kiɕ ɲe vrime ne funt te vógele, qe derâɛj rera nga dalɛ ne ɲe ɛne tjátere; kur mbarohɛj rera ɛ kâénine prape n' énete mɛ vrime, coɲ' ɛ hérese qe ɕkontɛ, sa derâɛj rera íɕtɛ mas' ɛ kóhese. Ora, q' i dergój Haruni Carlemaɲit, punontɛ mɛ uje si muλirí. Has asáj n' Evrope uɲent ne vent t' ujit, te rendet ɛ gupit a tjatre geɲɛ. Mê pasdáj uɲent zɛmbɛrɛku, âɛ nga dalɛ ora ubé ɛ mbarúare.

Diturí ɛ kóhes' se vjétere iɕtɛ ɛ pake. Ajó qɛ mbléâure pika-pika nga kóherat' ɛ harúara, ɛ kiɕ bere pekérera; n' ató peké iɕtɛ diturí ɛ numuretórɛse, ɛ âɛmásjɛse, ɛ qiɛλɕkróɲese, ɛ kafɛɕkróɲese ɛtj., po mê te ɕúmat' íɕine te trúmbuλa. Ató peké dukɛ mbléâur' ɛ dukɛ ɕtúare ne kóhet te fundit bene luméɲ. Atá luméɲ sot dukɛ perzjɛre eɕte bere dɛt' i diturise i kâíɛλt' ɛ i kuλúare. Mendj' ɛ ɲeriut, q' eɕte zoɲ' ɛ ketí dɛti, ben not ne tê, ɛ çperláhɛte nga feλíqjɛte, pa xbukuróhɛt' ɛ ndritóhɛte, âɛ

zémern' ɛ gezón ɛ ɢpirtin' ɛ lartesón, ɛãé bijɛ ŋɛrezine, qytɛterine ɛtj.

Qemoti róberɛt' ɛ káfɢete punónine; mê pasdáj undihtɛ uji ɛ ɛra, taní uɢent fuqí ɛ ávuλit, ubene ãɛ mihanite te mbarúara, gêɛe pa ɢpirt sot i ãa ɢpirt diturija : mɛ vapór ɢendijme dɛne, mɛ uãet te hékurte ãɛne, mɛ baλont érene. Uɢent Ilɛktriku, magniti, pa mɛ tâ ubé tɛjɢkroŋa. Mɛ Ilektrik bénɛte sot ãɛ ore ãɛ drite. Uɢent gazi, qe ndritón ùãete ɛtj. ɛtj.

Fuqí ɛ ávuλit qɛ géndure mê pare; po vaɢore ɛ çpiku Fyltoni me 1803. Me 1829 Stɛfansoni çpiku úãen' ɛ hékurte. Gutɛmbɛrgu gɛti ɛtype-ɢkróŋene me 1543. Drite-ɢkróŋene ɛ çpiku Nipsi me 1826, ã' ɛ mbarój Klodɛti me 1841 ɛtj.

Diturí ɛ kóhese s' ane nxori ne ɢɛɢt te pɢéhtat' ɛ gidesise. Sot dime ãɛu ç' eɢte, sa eɢte, ç' ka brenda, ç' ka jaɢte, uji ç' eɢte, ɛra ç' eɢte; kɛmi pɛɢe, qe ŋóheme te réndet' ɛ érese, ɢkáλen' ɛ te ngróhetit ɛtj. Dime sot diɛλi ç' eɢt ɛ sa eɢte, hénene, yjte, ãɛ gidesine.

Tide ketó púnera i ka gɛture mendj' ɛ ŋɛriut dukɛ mape fiλ nga dalɛ qe qemoti. Te

mótçimite jane te ndérçure, sɛ ɲɛne te párate, te sótmite jane mê te ndérçure, sɛ mbarúane piđe nɛvójat' ɛ ɳɛriut, ɛ te ɳɛrezise.

Te ɠóheme ku dot' apiɳe mendj' ɛ ɳɛriut pas ketáj!

FUNT

BKSH

TË PAPARA

Faqe	Rreshti	e ladhiture	e drejte
6	7	Amɛrrike	Amɛrike
10	9	Inglitérene	Inglitérene
„	23	vjéterit	vjéterite
„	19	Egyptete	Egyptasite
12	20	pasta	pastta
16	16	Ninive	Ninivene
18	1	qytɛnt'	qytɛtn'
23	4	senúaare	semaare
„	18	tj	tî
24	19	Grɛkerjɛ	Grɛkerijɛ
25	11	dequare	dequare
27	4	mnbrodesít	mbrodesít
„	„	qytɛtarise	qytɛterise
28	19	ɛmbyλi	ɛ mbyλi
29	4	malt'	malt
31	21	Akilɛu	Aqilɛu=Aqilehti
33	1	kalit;	kalit
„	6	Gkrékerite	Grékerite
„	7	dɛt	dɛtt
35	11	ngamɛz'	nga mɛz'
41	22	Haásania	Havsania=Hafsania
44	1	Kartagne	Kartágene=Karqiãónene
„	12	paq	paqe
47	3	i mad	i mad
„	4	pasdàj	pasdáj

BIBLIOTEKA

Faqe	Rade	e laditure	e drejte
47	8	ni	n'
„	20	Hiudas	Hindas
„	21	luni	lumi
„	24	te maď	te maď,
„	25	u ďa	u ďa
48	9	vdik	vdiq
„	8	Vaviλone =	BabyΛone=Babilone
„	15	kohe'	kohɛ
49	17	Viďiní =	Biďiní
51	11	Πɛλasƍiŋɛt	Πɛλásgevɛt
56	17	Sqɛhte	Cqɛhte
58	14	kryɛqitét	kryɛqytét
59	7	ďɛ	ďɛ
60	3	qe moti	qemoti
„	4	Alɛksándres	Alɛksándrese
61	14	ti	tí
68	3	pɛrzjɛn	pɛrzjɛu
„	4	mbrétrete =	mbrétrɛte
„	10	Rɛɛitit =	Rɛɛidit
„	19	Kreɛtɛre =	Kriɛtɛre
„	24	Bizandiŋɛt=	Byzandiŋɛt=Vizan-[diŋɛt
70	1	tyre	tyrɛ
74	17	mbrɛteris, se	mbrɛteris' se
„	24	mbrɛteris, te	mbrɛteris' se
75	7	Siqɛline =	Sicɛline
„	18	ç'	ă'
„	25	Syvɛqa	Svɛqia=Suiďia
76	9	qytɛterin,	qytɛterin'
„	11	kombɛt	kombɛt'
78	18	fanatizma =	fanatisma
80	6	1850	850
„	18	Tatárevɛtt	Tatárevɛt

BISHT

Faqɛ	Raďe	ɛ laďiture	ɛ drɛjte
85	8	ɛ	q' ɛ
87	7	kundréj	kundréjt
„	10	paq	paqe
89	1	Virtɛmbɛrgt	Virtɛmbɛrgut
102	7	qiɛtɛ	kiɛtɛ
106	21	hirin'	lirin'
112	13	vɛɛ	vɛɛɛ

BIBLĒJCTEKA KOMBETARE - TIRANĒ -
BKSH

Executée par M-eur *Grégoire Balanesco* dans l'Imprimerie de la Société Albanaise *Drita* à Bucarest.

BKSF

BKSH

BKSH